

LUNDS
UNIVERSITET

Institutionen för psykologi
Psykologprogrammet

Konfidensskattningar och informationstyp

– redskap för att bedöma korrekthet i vittnesutsagor

Daniel Gustavsson & Elin Nilsson

Psykologexamensuppsats. 2013

Handledare: Farhan Sarwar
Examinator: Fredrik Björklund

Sammanfattning

Enligt tidigare forskning inom vittnespsykologi minns människor handlingsrelaterad respektive deskriptiv information olika. De skattar också olika grad av konfidens beroende på informationstyp. Vidare visar forskning att konfidensskattningar hos ett vittne kan vara en viktig informationskälla vid korrekthetsbedömningar av de rapporterade minnena. Studier visar även att individer skiljer sig åt gällande hur de värderar och uttrycker grad av konfidens. Denna studie avser visa att det är möjligt att använda individuella konfidensskattningar för att avgöra om den tillhandahållna informationen är korrekt eller inte. Detta kan göras genom uppdelning av varje individs information i handlingsrelaterad respektive deskriptiv information. Sedan räknas ett medelvärde ut för konfidensen gällande respektive informationstyp. Individens medelvärde för varje informationstyp kan användas som en cut off-gräns vid korrekthetsbedömningar. I föreliggande studie antas att information med konfidens skattad lika med eller högre än cut off-gränsen, sannolikt är korrekt. I studien inkluderades en kontrollgrupp (N=20) som förhördes av två polisstudenter samt en experimentgrupp (N=20) som förhördes av uppsatsförfattarna. Kontrollutredarna bedömde korrekthet på gängse sätt medan experimentutredarna tillämpade nämnda metod. Resultatet visar att experimentutredarna uppmätte signifikant fler korrekta bedömningar än kontrollutredarna. Det visade också att deltagarna mindes handlingsrelaterad information bättre än deskriptiv men att kontrollutredarna bedömde båda informationstyperna på liknande sätt.

Nyckelord: Vittnespsykologi, Forensisk, Konfidens, Konfidensskattning, Central information, Perifer information, Kognitiv intervju

Abstract

According to previous research, people remember action details and descriptive details differently. They also express different level of confidence for different kinds of memory details. Moreover, research shows that confidence expressed by an eyewitness can be important information when evaluating the accuracy of memory reports. Research also shows that individuals differ in terms of how they evaluate and express their confidence. This thesis aims to demonstrate that it is possible to use individual confidence judgments to decide if the provided information is correct or incorrect. This can be achieved by dividing shared information into action details and descriptive details, along with calculating mean confidence for each type of information. This means confidence can be used as a base line of certainty for each individual. In this thesis it is assumed that the items with a confidence equal or higher than this base level of confidence are likely to be true. The thesis includes a control group (N = 20), which was interrogated by two police students, and an experimental group (N=20), which was questioned by the authors. The police students assessed the correctness in their usual manner and the thesis authors used the method mentioned above. The result shows that the experimental group measured significantly more accurate judgments than the control group. It also shows that participants recalled action details better than descriptive, although the police students judged the information types equally.

Keywords: Witness Psychology, Forensic, Confidence, Confidence judgments, Central information, Peripheral information, Cognitive Interview

Innehållsförteckning

Inledning	1
<i>Teori</i>	2
<i>Estimerade variabler och systemvariabler</i>	2
<i>Minnet och dess betydelse för vittnespsykologi</i>	3
<i>Forensisk central respektive perifer information</i>	5
<i>Konfidensbedömningar och meta-minne</i>	7
<i>Kognitiv intervju</i>	8
<i>Förhörsmetoder inom svensk polis</i>	12
<i>Syfte</i>	13
<i>Hypoteser</i>	13
Metod	14
<i>Deltagare</i>	14
<i>Utredare</i>	14
<i>Design</i>	14
<i>Material</i>	15
<i>Film</i>	15
<i>Intervjuer</i>	15
<i>Korrektetsbedömningar</i>	16
<i>Procedur vid testförfarande</i>	17
<i>Procedur vid databearbetning</i>	18
<i>Rättningsmall</i>	18
<i>Numrering av vittnesutsagor</i>	18
<i>Indelning utifrån informationstyp</i>	18
<i>Variabler</i>	18
<i>SPSS</i>	19
Resultat	20
<i>Minne utifrån informationstyp</i>	20
<i>Bedömning utifrån informationstyp</i>	21
<i>Prestation utifrån korrektetsbedömningarna</i>	23
<i>Interaktions- och huvudeffekter</i>	24
<i>Fem första respektive fem sista intervjuer</i>	24
<i>Items totalt</i>	25
<i>Jämförelse mellan rättningsmall och intervjuer</i>	25

<i>Deltagarnas kön och korrekthet</i>	25
Diskussion	26
<i>Resultatdiskussion</i>	26
<i>Minne utifrån informationstyp</i>	26
<i>Bedömningar utifrån informationstyp</i>	27
<i>Prestation utifrån korrekthetsbedömningarna</i>	29
<i>Fem första respektive fem sista intervjuer</i>	30
<i>Metoddiskussion</i>	31
<i>Intervjumetoden</i>	31
<i>Brister avseende intervjuledarna</i>	33
<i>Konfidensskattningar</i>	33
<i>Studiens deltagare</i>	34
<i>Studiens utredare</i>	34
<i>Material i studien</i>	35
<i>Procedur vid testförfarande</i>	36
<i>Etiska aspekter</i>	37
<i>Framtida forskning</i>	37
<i>Slutsats</i>	37
Referenser	39
Bilagor	43

I en rättegång väger ett ögonvittnes utsaga tungt när det gäller bevisföring. Ett exempel är avrättningen av Gary Graham år 2000, som trots tveksamheter genomfördes enbart utifrån en kvinnas vittnesmål. Graham dömdes för att ha mördat en man utanför en livsmedelsaffär 1981. Kvinnan i fråga hade sett Graham genom vindrutan på sin bil i 30-40 sekunder (Roberts & Higham, 2002).

Ögonvittnen är oumbärliga när det gäller att lösa brott. Fallet ovan är inte unikt, utan ibland är ögonvittnens utsagor det enda beviset som behövs för att döma en brottsling. Inom den psykologiska forskningen har man länge ifrågasatt hur säkert ett ögonvittnes identifiering av en gärningsman kan vara (Wells & Olson, 2003). Mycket av forskningen var dock en kamp i motvind fram till 1990-talet då DNA-test började användas i brottsituationer. Först då började rättsväsendets anställda ta den forskning som ifrågasatte ögonvittnesskildringars korrekthet på allvar (Wells & Olson, 2003). Statistik över oskyldigt dömda som friats genom införandet av DNA-testningar visar att av de som friats var 75 % dömda utifrån felaktiga vittnesuppgifter på olika sätt. Tillvägagångssättet för att få fram vittnesuppgifterna har i dessa fall varit att vittnet har pekat ut gärningsmannen i en line up eller genom fotografi (Innocence Project, 2013).

Det har forskats kring olika metoder för att få mesta möjliga mängd information från vittnen. En av de mest vedertagna intervjumetoderna för att få fram vittnesutsagor är den kognitiva intervjun (Roberts & Higham, 2002). Den kognitiva intervjun är ledande inom många länders polisutredande när det gäller att intervjua vittnen (Dando, Wilcock, Milne & Henry, 2009), inklusive Sverige (O. Kronkvist, personlig kommunikation, 5 februari 2013). Som intervjumetod har den kognitiva intervjun visat sig få fram mer information från vittnen än kontrollintervjuer, men den har även visat sig få fram mer felaktig information jämfört med kontrollintervjuer (Memon, Meissner & Fraser, 2010). Det finns ingen metod, så vitt uppsatsförfattarna vet, för utredare inom exempelvis polisen att avgöra korrektheten i den information de får fram av vittnena, varken genom kognitiv intervju eller genom någon annan förhörsmetod. Polisen får på olika sätt själva försöka göra bedömningar av trovärdigheten i den information de får fram. En metod som kan hjälpa polisen att göra dessa bedömningar skulle alltså kunna vara av stort värde.

Denna studie ämnar testa en metod utformad av Farhan Sarwar utifrån hans tidigare forskning (Sarwar, 2011). Metoden utgår bland annat från forskning som visar att vittnen minns en viss typ av information bättre än annan. Det handlar främst om att de minns handlingsrelaterade detaljer bättre än deskriptiva detaljer (Sarwar, 2011). Vidare utgår metoden från att man kan använda vittnens konfidensskattningar, det vill säga hur säkert ett

vittne är på sina lämnade uppgifter, för att skapa en cut off-gräns för att avgöra huruvida uppgifterna ska räknas som korrekta eller icke-korrekta. Konfidensskattningar är en viktig källa till information men så vitt uppsatsförfattarna vet, har de hittills inte använts för att avgöra korrekthet i vittnesuppgifter på individnivå utan enbart på gruppnivå. Föreliggande studie utgår från följande antaganden: 1) vittnen tenderar att minnas olika informationstyper på olika sätt, 2) konfidensskattningar är en bra källa för att bedöma tillförlitlighet i en vittnesutsaga samt 3) vittnen är olika benägna att skatta högt eller lågt på en konfidensskattningsskala.

I uppsatsen kommer först en redogörelse av relevant forskning inom området. Här kommer det att följa en genomgång av variabler som kan påverka tillförlitlighet i ett vittnes uppgifter, minnesforskning och dess betydelse för vittnespsykologi, en redogörelse och definition av forensiskt central respektive perifer information, forskning kring konfidens samt en redogörelse av kognitiv intervju och förhörsmetoder inom svensk polis. Utifrån detta kommer ett antal hypoteser läggas fram som sedan kommer att testas.

Teori

Estimerade variabler och systemvariabler

Något som kan påverka ett ögonvittnes korrekthet i minnesframkallningen är estimerade variabler och systemvariabler.

Estimerade variabler. Estimerade variabler kan vara exempelvis hur ljuset var under den bevitnade händelsen eller huruvida förövaren och vittnet är av samma etniska ursprung (Wells & Olson, 2003). Enligt Wells och Olson (2003) kan man dela in estimerade variabler i fyra grupper: vittnets karaktäristika, händelsens karaktäristika, vittnesmålets karaktäristika och lekmanobservatörers bedömningar av tillförlitligheten i ett vittnesmål.

Vittnets karaktäristika handlar exempelvis om ett vittnes kön, ålder, intelligens eller etniska ursprung. I nämnda exempel är det främst ålder som visat sig ha stor betydelse för prestationen när det gäller identifiering av förövare, då små barn och äldre presterar signifikant sämre än unga vuxna (Wells & Olson, 2003).

Händelsens karaktäristika handlar om faktorer som spelar in för ett vittnes förmåga att identifiera en förövare vid ett senare tillfälle. Det kan vara exempelvis hur ljuset var i brottsituationen och huruvida förövaren var maskerad eller inte. Andra faktorer kan vara hur lång tid vittnet såg förövaren, om förövaren hade vapen eller om förövaren hade distinkta drag i utseendet. Alla nämnda exempel påverkar ett vittnes förmåga på olika sätt (Wells & Olson, 2003). Exempelvis kan närvaron av ett vapen leda till emotionellt påslag och därmed leda till

en avsmalning av uppmärksamheten. Detta kan ske på bekostnad av, till exempel, minnet av förövarens ansikte (Easterbrook, 1959). Även exemplet i inledningen angående Gary Graham som blev avrättad utifrån en kvinnas vittnesmål där hon endast sett förövaren genom vindrutan på sin bil i 30-40 sekunder (Roberts & Higham, 2002) visar på hur viktigt det är att ta estimerade variabler i beaktning.

Vittnesmålets karaktäristika handlar främst om hur säker ett vittne är på att de uppgifter han eller hon lämnar stämmer med verkligheten, med andra ord relationen mellan konfidens och korrekthet (Wells & Olson, 2003). Med konfidens menas hur säker vittnet är på att utsagan är stämmer med verkligheten.

Lekmannas observatörers bedömningar av tillförlitligheten i ett vittnesmål beskrivs av Wells och Olson (2003) som generellt sett dåliga. Det handlar ofta om jurymedlemmars förmågor att bedöma ett vittnes tillförlitlighet i olika studier, exempelvis undersökt genom enkätundersökningar och prediktionsstudier.

Systemvariabler. Systemvariabler är variabler som kan kontrolleras av rättssystemet (Wells & Olson, 2003). Exempel på en systemvariabel kan vara hur förhållaren väljer att ställa frågor, som kan vara ledande, öppna eller slutna. Granhag (2001) beskriver ett antal potentiella felkällor vid intervjuer med vittnen. Ett par exempel på dessa är att överanvända slutna frågor och att avbryta vittnet när han eller hon berättar något. Den utökade kognitiva intervjun ger instruktioner kring hur förhören ska genomföras på bästa sätt och försöker således komma tillrätta med en del av dessa nämnda felkällor. Kognitiv intervju är framtagen och erkänd som en av de mest vedertagna metoderna för att få fram så mycket information som möjligt av vittnen (Roberts & Higham, 2002), men det saknas en metod att bedöma tillförlitligheten i den information som kommer fram.

Minnet och dess betydelse för vittnespsykologi

En viktig del inom vittnespsykologin är hur minnet fungerar. Eftersom det finns olika begrepp och definitioner inom minnesforskningen, följer en genomgång av minnet utifrån hur det definierats i tidigare vittnespsykologisk forskning. Även hur det är relevant för vittnespsykologi tas upp.

Långtidsminnet kan delas in i procedurminnet, semantiska minnet och det episodiska minnet (Tulving, 1987). Procedurminnet kan sammanfattas som minnet för motoriska handlingar såsom att gå, cykla, simma och köra bil. Procedurminnet karakteriseras av att det inte kräver medveten tankeverksamhet, utan innefattar automatik så att vi inte måste tänka på hur vi gör när vi exempelvis går (Christianson, 2002). Procedurminnet kan påverka hur ett

vittne eller brottsoffer återberättar en situation. Ett exempel från en verklig polisutredning är att man ville veta hur långt en förövare hunnit springa med sitt offer in i en skog, där offret uppgett att de sprang 100 meter. När personen tas ut till en liknande plats och blir ombedd att gå eller springa samma sträcka som vid brottstillfället, uppmättes sträckan till 300 meter. Detta avstånd stämde överens med fynd man gjort på brottsplatsen (Christianson, 1996).

Det semantiska minnet lagrar generell kunskap om världen och fungerar som en mental uppslagsbok (Ashcraft, 2005). En väsentlig skillnad från procedurminnet är att det semantiska minnet innehåller fakta som vi medvetet kan plocka fram och i regel kan uttrycka i ord (Christianson, Engelberg & Holmberg, 1998). Semantiska minnen är ofta frikopplade från tid, exempelvis minns vi kanske inte exakt när vi lärde oss att Stockholm var Sveriges huvudstad. Detta medför att tid och rum inte blir en variabel vid framlockningen av dessa minnen och därför är sökprocessen snabb (Christianson, 2002).

Det episodiska minnet lagrar minnen av upplevelser man haft. Det är personligt förankrade minnen som precis som det semantiska minnet hanterar kunskap som man kan medvetandegöra (Ashcraft, 2005). Förutom att hantera den personliga historien tillåter det episodiska minnet en mental resa i tiden (Ashcraft, 2005). Det episodiska minnet är alltså kopplat till tid och rum till skillnad från det semantiska minnet (Christianson, 2002). Vidare beskriver Christianson (2002) hur episodisk information kan generaliseras till scripts och därmed bli ett slags semantiskt minne. Ett script kan exempelvis vara hur ett restaurangbesök går till eller andra generaliserade händelser. Denna typ av rutinbaserad kunskap kan vara svår att skilja från renodlade episodiska minnen. Detta är något som kan vara problematiskt i en vittnessituation om man ombeds att berätta vad som hände specifikt i den unika situationen men är van vid att saker alltid går till på ett visst rutinbaserat sätt. Det är alltså det episodiska minnet som i huvudsak spelar in när man har bevittnat något som man sedan ska återberätta.

Minnesprocessen i sig kan delas in i tre faser: inkodning, lagring och framlockning. Vid inkodningen av minnen spelar vår uppmärksamhet en stor roll. Vi tenderar att uppmärksamma saker vi känner igen oss i eller är bekanta med och därmed blir inkodningen starkare för dessa saker (Christianson, 1998). Easterbrook (1959) menar att när vi blir upphetsade, vänds vår uppmärksamhet mot det som hetsar upp oss. Ett exempel kan vara att vi starkt fokuserar på ett vapen som riktas mot oss eller någon annan. Uppmärksamheten smalnar då av på bekostnad av mer perifera detaljer runt omkring oss. Vidare kan, som Wells och Olson diskuterar (2003), olika estimerade variabler påverka inkodningen av minnen, exempelvis dåligt ljus. Även vittnens ålder kan spela in när det gäller hur väl en händelse kodas in, unga vuxna presterar till exempel bäst när det kommer till identifiering av förövare.

När vi lagrar nya minnen sker en viss koppling mellan den nya informationen och tidigare inkodad information. Det finns ett nätverk av semantiska och episodiska minnen som hjälper oss att placera och lagra ny information på ett sätt som gör den begriplig och logisk för oss (Christianson, 1998). Samma principer gäller när vi blir vittnen till något och därmed finns risken att en bevitnad händelse och minnet av den blir färgat av våra tidigare erfarenheter och kunskap. Ens egna tidigare erfarenheter kan alltså påverka hur man uppfattar en situation. Ens uppmärksamhet kan riktas mot detaljer man själv upplever som viktiga utifrån ens erfarenhet och dessa kan skilja sig åt mellan individer. Detta kan resultera i olika återgivelse av samma händelse beroende på individen.

Forensisk central respektive perifer information

Inom ögonvittnesforskning är det vanligt att dela upp vittnesuppgifter i forensisk central respektive forensisk perifer information (Sarwar, 2011). Att man minns forensisk central information (hädanefter kallat FCI) bättre än forensisk perifer information (hädanefter kallat FPI) är man inom den vittnespsykologiska forskningen relativt överens om (Christianson & Loftus, 1987, 1991; Heath & Erickson, 1998; Parker & Carranza, 1989; Roebbers & Schneider, 2000; Wessel & Merckelbach, 1997). Christianson (2002) diskuterar i sin reviewartikel även att minnesförmågan påverkas av huruvida vittnena upplevt den bevitnade händelsen som emotionellt påfrestande eller som neutral i kombination med vilken typ av information som återges. Vid emotionellt påfrestande situationer minns man FCI bättre än FPI. Detta är en hypotes som ursprungligen lades fram av Easterbrook (1959), vilket som tidigare nämnts kan spela roll vid inkodningen av minnen. Vad man upplever som emotionellt påfrestande kan anses vara individuellt, och kan kopplas till det episodiska minnet som också tidigare beskrivits.

Ett problem med forskarnas konsensus kring vilken typ av information man minns bäst är att författarna valt att definiera FPI och FCI på olika sätt. Christianson och Loftus (1987, 1991) har exempelvis valt att definiera färgen på en centralt figurerande persons jacka som FCI och färgen på en bil i bakgrunden som FPI, medan exempelvis Roebbers och Schneider (2000) har valt att definiera centrala personers kläder som FPI.

Det finns ett antal modeller för att definiera och avgöra vad som räknas som FCI respektive FPI i olika studier. Tre modeller, eller sätt göra detta på, är: den visuella uppmärksamhetsmodellen (The Visual attention model), händelseförloppsrelevansmodellen (The Plot relevancy model) och empiriskt baserade modeller (Empirically based models) (Sarwar, 2011).

Den visuella uppmärksamhetsmodellen bygger på hypotesen att upphetsning gör att ens uppmärksamhet smalnar av. Fokus hamnar på det som är orsak till ens upphetsning, och stjälar uppmärksamheten på bekostnad av det som finns runtomkring (Easterbrook, 1959). Ett exempel kan vara en förövares handlingar och utseende vilket i denna modell räknas som FCI medan en fotgängare på andra sidan gatan räknas som FPI. Bland annat Christianson och Loftus (1987, 1991) delar upp FCI och FPI enligt denna modell.

Händelseförloppsrelevansmodellen går ut på att dela upp FCI och FPI utifrån händelseförloppet i det vittnet berättar. Detaljer som inte kan ändras utan att händelseförloppet i sig ändras räknas som FCI, exempelvis om en person var på väg till affären för att handla eller på väg till jobbet. Som FPI räknas detaljer som kan ändras utan att händelseförloppet blir annorlunda, exempelvis om personen hade en röd eller en lila tröja på sig på väg till jobbet (Hershkowitz & Terner, 2007; Heuer & Reisberg, 1990; Roebers & Schneider, 2000).

Empiriskt baserade modeller delar in FCI och FPI enligt vad som generellt anses viktigt (FCI) respektive oviktigt (FPI) (Sarwar, 2011). I en studie fick studenter se bilder på ett scenario där en vaktmästare kommer in på ett kontor, lagar en stol och stjälar något från ett bord innan han lämnar kontoret. Studenterna fick sedan skatta hur viktiga detaljerna var på en skala från 1-6 där 1 var väldigt perifert och 6 var väldigt centralt, för att få fram empiriskt generella åsikter om FCI och FPI (Heath & Erickson, 1998).

Denna studie. Denna studie avser undersöka hur man på bästa sätt kan avgöra vilken information som är tillförlitlig i en vittnesutsaga. I en vittnesintervju utförd av polisen kan man utgå ifrån att polisen vill ha fram information om händelseförloppet; vad som hänt och hur det har hänt samt mer deskriptiva detaljer som hur förövaren såg ut och övriga signalement. I linje med denna uppdelning i deskriptiva respektive händelseförloppsdetaljer är den modell som lämpar sig bäst händelseförloppsrelevansmodellen. Begreppen forensiskt central respektive forensiskt perifer information så som de är beskrivna i tidigare forskning, kan utifrån deras olika definitioner vara svåra att skilja åt eftersom samma ord kan syfta till olika fenomen. Utifrån händelseförloppsrelevansmodellens definition har vi därför valt att benämna central information som handlingsrelaterade detaljer och perifer information som deskriptiva detaljer.

Handlingsrelaterade detaljer kan ses som svar på frågorna om vad som hänt och hur skeendet gick till. Deskriptiva detaljer ger svar på frågor kring hur förövarna såg ut och andra beskrivningar av människor och ting kring brottsplatsen. Orsaken till dessa ordval är att göra begreppen mer begripliga och anpassade efter händelseförloppsrelevansmodellen.

Handlingsrelaterade detaljer är saker som inte kan ändras i en vittnesutsaga utan att händelseförloppet, eller handlingen, ändras. Ett exempel på en handlingsrelaterad detalj är att det steg ut två män ur en bil. Det går inte att ändra dessa detaljer utan att händelseförloppet ändras. Ett exempel på en deskriptiv detalj är att männen hade svarta kläder på sig. Det spelar ingen roll för händelseförloppet om männen hade vita eller svarta kläder på sig, då detaljerna endast är beskrivande.

Förutom handlingsrelaterade och deskriptiva detaljer innehåller vittnesutsagor även icke-forensisk information. Icke-forensisk information är detaljer som går att undersöka i efterhand, exempelvis att det stod två brevlådor på andra sidan gatan från brottsplatsen eller vilken årstid det var när brottet begicks.

Konfidensbedömningar och meta-minne

Termerna konfidens och meta-minne används synonymt inom vittnespsykologin och avser hur säker ett vittne är på att dess ihågkomna minnen stämmer med verkligheten. Skattningen av ens subjektiva säkerhet på sina uppgifter blir en bedömning, därav ordet konfidensbedömning. Då konfidensbedömningar är ett sätt på vilket man kan bedöma korrekthet, har flertalet försök att undersöka sambandet mellan konfidensbedömningar och korrekthet gjorts.

Då ett ögonvittne uppger vad denne minns från ett brottskeende är det upp till polis och, i ett senare skede, domstol att bedöma om uppgifterna kan anses vara korrekta. Brewer, Potter, Fischer, Bond och Luszcz (1999) undersökte hur korrektheten i vittnesutsagor bedöms då deltagarna fått bevittna ett fiktivt brott och intervjuas vid två olika tillfällen. De kom bland annat fram till att uppgifter som är inkonsekventa mellan vittnets olika utsagor är den information som bedöms vara allra minst trovärdig. Detta av den logiska anledningen att om ett vittne lämnar två motstridiga uppgifter måste åtminstone den ena vara felaktig, och detta blir då det enklaste sättet på vilket en domstol kan bedöma korrekthet och trovärdighet. De kunde även se att vittnenas skattade konfidens för de hågkomna minnena var signifikant lägre vid det andra intervjutillfället än det första. Konfidens visade sig även korrelera med antal korrekt hågkomna items (Brewer et al., 1999).

Studier visar på att domstolar ofta litar till vittnets konfidens då de ska bedöma om en vittnesutsaga är korrekt eller ej (Cutler, Penrod & Stuve, 1988). En metastudie visar på att det finns ett svagt samband ($r=0,37$) mellan ögonvittnets konfidens och korrekthet (Sporer, Penrod, Read & Cutler, 1995), emellertid gäller detta resultat vid studier då vittnen fått välja mellan olika svarsalternativ vid slutna frågor och påståenden. I föreliggande studie tillämpas

metoden fri återgivning och denna har gett ett bättre resultat gällande förhållandet mellan konfidens och korrekthet (Koriat & Goldsmith, 1996).

En annan orsak till det svaga sambandet mellan konfidens och korrekthet är att många studier, såsom de som ingår i metastudien av Sporer et al., (1995), har sökt efter en biserial korrelation. Med detta menas en korrelation mellan vittnets förmåga att skilja mellan korrekt och inkorrekt information i formen av antingen eller, samt hur säkra dessa varit på att de kunnat diskriminera mellan dessa två. Man har med andra ord mätt korrelationen mellan om ett vittne kunnat svara exempelvis ”ja” eller ”nej” på en fråga om det är rätt gärningsman och om detta sedan stämmer mot verkligheten. Som Juslin, Olsson och Winman (1996) påpekat blir resultatet av sådana beräkningar delvis orättvisa, då de inte fångar konfidensbedömningarnas hela vidd. Ett vittne kan vara mer eller mindre säker på något utan att för den delen kunna svara ett säkert ”ja” eller ”nej”. Istället förordar Juslin et al., (1996) ett användande av mer differentierande beräkningar, i enighet med vad som använts i föreliggande studie. Genom att tillåta vittnet att skatta på en flergradig skala hur säker denne är på lämnade uppgifter inkluderas all form av information och kan därefter delas upp i mer eller mindre säkra vittnesmål.

Ett fåtal studier har genomförts där konfidensskattningarna har delats in i handlingsrelaterad respektive deskriptiv information (Ibabe & Sporer, 2004; Migueles & Garcia-Bajos, 1999). Dessa studier har dragit slutsatsen att vittnen skattar högre konfidens för handlingsrelaterad information än för deskriptiv information. Även dessa har emellertid använt sig av olika typer av fokuserade frågor och inte fri återgivning, som används i föreliggande studie. Vidare har de jämfört ett sammantaget medelvärde för konfidensskattningar för respektive informationstyp med verklig korrekthet. Således visar dessa experiment på ett samband mellan konfidens och korrekthet på gruppnivå, medan föreliggande studie undersöker konfidensskattningar på individnivå. En ytterligare styrka med den metod som presenteras i föreliggande studie är att konfidensskattningarna genererar en metod som kan tillämpas av utredare i verkliga förhörssituationer för att bedöma korrekthet.

Kognitiv intervju

Bakgrund och tidig forskning. Grunden till den kognitiva intervjun lades i mitten av 80-talet av de amerikanska forskarna R. Edward Geiselman och Ronald P. Fischer med kollegor. Dessa hade uppmärksammat att många utredare inom polisen saknade kunskaper i minnesframkallning och bara hade de mest basala kunskaperna i intervjuteknik. Med utgångspunkt i detta ämnade forskarna utveckla nya metoder för att förbättra vittnesmålets

korrekthet och fullständighet. Den teoretiska grunden för sin nya intervjuteknik hämtade de från minnesforskning, huvudsakligen rörande teorier om att minnet innehåller olika typer av minnesinformation samt att man kan nå inkodad information genom många olika vägar till framlockning (Geiselman et al., 1986).

Utifrån dessa antaganden skapades den kognitiva intervjun, vilken testades i en preliminär studie (Geiselman et al., 1984) och fastslogs i en ytterligare studie (Geiselman et al., 1986). Deltagarna i den sistnämnda studien fick bevittna ett rån och intervjuades sedan av utredare från polisen, några med en standardintervju och några med kognitiv intervju. De utredare som använde standardintervju hade fått som instruktion att de skulle ställa de frågor de vanligtvis brukar ställa i ett förhör, inkluderat att ombe vittnet att berätta om sin upplevelse med sina egna ord för att därefter ställa följdfrågor. I gruppen som ombads använda sig av kognitiv intervju instruerades såväl utredarna som vittnena i de nedan beskrivna fyra komponenterna. Resultatet visade att de vittnen som intervjuades med kognitiv intervju rapporterade i genomsnitt signifikant fler korrekt ihågkomna items än de i standardintervjugruppen. De båda grupperna rapporterade däremot ungefär samma mängd inkorrekta och påhittade items (Geiselman et al., 1986).

De fyra komponenterna. Den kognitiva intervjun består av fyra komponenter som alla söker finna olika vägar fram till en så fruktsam framlockning av minnen som möjligt. Dessa moment utgörs i kronologisk ordning av att vittnet ska: a) mentalt återetablera den fysiska miljön och de emotionella tillstånd som förelåg då händelsen bevittnades, b) delge all information denne minns från händelsen, även sådan som kan verka vara ovidkommande, c) återge händelseförloppet i en alternativ ordningsföljd samt d) återge händelseförloppet utifrån ett alternativt perspektiv.

Den första komponenten grundar sig i den forskning som visar att framlockning sker lättare om man befinner sig i samma miljö som minnen kodades in i. Då det kan vara av praktiska svårigheter att besöka brottsplatsen tillsammans med vittnet, kan man istället göra denna resa till den berörda platsen mentalt, genom att försöksledaren ställer frågor som väcker alla vittnets sinnesminnen. Exempelvis kan man fråga hur det luktade, vilket väderförhållande som rådde eller vilka känslor som väcktes i personen (Granhag, 2001).

Den andra komponenten utgår från att vittnet ska berätta alla detaljer från händelsen som han eller hon kan komma på. Tanken bakom denna procedur är att vittnet själv möjligtvis inte vet vilken information som kan vara av relevans för utredningen, och genom att uppmuntra honom eller henne att berätta precis allt minimeras risken att vittnet undanhåller saker som denne utgår från är oväsentliga men som kan visa sig vara intressanta (Geiselman

et al., 1986). Utöver detta kan vittnet nå information som han eller hon inte ihågkommit annars, genom att leta sig fram till denna då han eller hon berättar andra, kringliggande detaljer (Granhag, 2001).

I den tredje komponenten ska vittnet berätta hela händelseförloppet i omvänd kronologisk ordning, alltså med utgångspunkt i slutet för att sedan arbeta sig fram till början. Inom den kognitiva intervju-skolan förespråkas denna metod på grund av att historien antas bli mer korrekt genom att man minimerar risken för att vittnet konstruerar minnen som borde ha skett. Eftersom minnen ofta etableras genom att man sammanbinder information som skapar mening, kan ett vittne berätta om händelser som inte skett men som denne omedvetet anser borde ha skett för att detta skapar mening åt en annan händelse. Detta är även något Christianson (2002) beskriver i form av att episodisk information generaliseras till scripts. Genom en ombytt tidsföljd i berättelsen undkommer man detta, då vittnet därmed inte berättar om skeenden som borde uppstått kronologiskt efter ett annat föreliggande skeende (Granhag, 2001).

Den fjärde komponenten handlar om att vittnet ombeds berätta historien igen, men denna gång utifrån perspektivet av en annan person som också var närvarande då händelsen bevitnades. Genom detta kan man uppnå information som annars inte framkommit, och man kan även stämma av två olika personers vittnesberättelser mot varandra för att bättre bedöma sanningshalten. Det är emellertid inte alltid det är varken lämpligt eller möjligt att använda sig av den fjärde komponenten, och man bör lägga större vikt vid den ursprungliga, personliga upplevelsen än vid perspektivskiftesberättelsen (Granhag, 2001).

Resultat av studier på den kognitiva intervjun. De två stora meta-analyser som gjorts på studier av den kognitiva intervjun visar på mestadels positiva effekter gällande att få fram mer information av ett vittne. Köhnken, Milne, Memon och Bull (1999) jämförde 42 artiklar innehållande cirka 2500 intervjuer och fick signifikanta resultat med stor effektstorlek gällande att användande av kognitiv intervju gav mer korrekt information än kontrollintervju. Dock visade studien att om förhållandet omsattes till procent, det vill säga mängden korrekt information i förhållande till total mängd information man fick fram, var skillnaden inte längre signifikant. Den utökade kognitiva intervjun gav en större del inkorrekt information än originalversionen av den kognitiva intervjun.

Memon et al., (2010) sammanfattade i sin studie 25 år av forskning på den kognitiva intervjun och inkluderade ytterligare 20 artiklar som tillkommit sedan den tidigare meta-analysen gjordes. Deras resultat gav en än större effektstorlek gällande ökningen av korrekt information vid tillämpning av kognitiv intervju jämfört med kontrollintervju än vad som

framkom i studien av Köhnken et al., (1999). En liten, men signifikant skillnad, framkom även avseende att kognitiv intervju genererade fler inkorrekta detaljer jämfört med kontrollintervjuerna.

Den utökade kognitiva intervjun. Upphovsmännen till den kognitiva intervjun har arbetat för att förbättra sin modell med tiden. Redan kort efter det första publicerandet gav de ut en ny artikel, där de utvecklade och förtydligade vissa av minnesteknikerna (Fischer et al., 1987) och sedermera gav de ut en handbok i intervjuteknik (Geiselman & Fischer, 1992). Sistnämnda verk syftar till att vidare förklara och fördjupa de teorier som ligger bakom den kognitiva intervjun gällande minnesframplockning, kommunikationsfärdigheter och frågeteknik, men poängterar utöver detta även den mellanmänniska relation som uppstår mellan förhörare och vittne. Exempelvis betonas aktivt lyssnande, passande språkbruk, minimerande av distraktioner och införande av pauser. Geiselman och Fischer (1992) har hämtat inspiration från psykoterapeutiska frågetekniker och tar även upp saker som i vilka situationer det lämpar sig med öppna respektive slutna frågor samt vikten av alliansskapande och empatiförmedlande.

Den mer sentida versionen av kognitiv intervju kallas på svenska för den utökade kognitiva intervjun (Granhag, 2001) och är den som lärs ut på Polishögskolan i Sverige (O. Kronkvist, personlig kommunikation, 5 februari 2013).

Nackdelar med den kognitiva intervjun. Som tidigare nämnts visar många studier på positiv effekt av den kognitiva intervjun gällande att personer som intervjuats med kognitiv intervju ger rikare vittnesutsagor och ett högre antal ihågkomna minnen än de som intervjuats med kontrollintervju (Köhnken et al., 1999; Memon et al., 2010). Emellertid har kritik riktats mot metoden, då främjande av framplockning av minnen per definition inte tyder på att vittnena är säkra på den information de delger (Granhag, Jonsson & Allwood, 2004; Allwood, Ask & Granhag, 2005).

Gwyer och Clifford (1997) genomförde en studie där de jämförde kognitiv intervju med strukturerad intervju. Konfidensskattning för de ihågkomna minnena insamlades såväl före som under och efter intervjutillfällena. Före intervjutillfället fick deltagarna skatta hur säkra de var på att de skulle komma att kunna besvara frågorna och efteråt fick de skatta hur säkra de var på att de faktiskt svarat rätt. Det visade sig att deltagare som intervjuats med kognitiv intervju hade en signifikant högre diskrepans mellan före- och efterskattningarna, där de skattade avsevärt högre vid efterskattningen än de i kontrollgruppen. Denna skillnad kan komma sig av att kognitiv intervju som förhörsmetod medför att intervjupersonerna blir säkrare på att deras ihågkomna minnen är korrekta (Gwyer & Clifford, 1997).

Granhag et al., (2004) genomförde även de en studie för att undersöka hur kognitiv intervju påverkar vittnens konfidens. De lät deltagarna bevittna en film och intervjuade dem två veckor senare. En tredjedel intervjuades med strukturerad intervju, en tredjedel med kognitiv intervju och en tredjedel intervjuades inte alls. Efter intervjun ombads deltagarna i samtliga grupper att svara på 45 frågor med valbara alternativ om vad de sett samt att göra en konfidensbedömning för vardera fråga. Resultatet visade inte på någon signifikant skillnad i korrekthet mellan de tre grupperna, däremot skattade såväl gruppen som intervjuats med strukturerad intervju som den som intervjuats med kognitiv intervju högre på konfidens än de som inte intervjuats alls. Gällande metamminnesrealism, det vill säga hur väl deltagarnas skattade konfidens stämmer överens med verkligheten låg gruppen som intervjuats med kognitiv intervju signifikant lägre än kontrollgruppen. Granhag et al., (2004) argumenterar för att detta resultat tyder på att upprepning av den ihågkomna informationen ger en ökning i konfidens.

Förhörsmetoder inom svensk polis

Polisutbildningen i Sverige sträcker sig över fyra terminer och omfattar 120 högskolepoäng. Utbildning i förhörsteknik ligger främst på den andra terminen, inom den övergripande kursen Polisiärt arbete, delkurs Utredning inklusive fältstudier på 17 högskolepoäng. I kursplanen för denna delkurs på Polishögskolan i Växjö går det att läsa att de studerande efter genomgången kurs ska ”kunna planera, genomföra och utvärdera förhör med målsäganden, vittnen och brottsoffer på ett sätt som ligger i enlighet med rättslig reglering, forskning och beprövad erfarenhet på området” (s. 2). De ska vidare ”ha god kännedom om forskningsläget för tillförlitlighetsbedömningar i rättsliga sammanhang, dess felkällor och praktiska tillämpningar” (Linnéuniversitetet, 2012, s. 2).

Vid kontakt med en utbildare vid Polishögskolan i Växjö framkom att polisstudenterna lär sig kognitiv intervju som förhörsmetod (O. Kronkvist, personlig kommunikation, 5 februari 2013). Detta ingår i en kurs som sträcker sig över två veckor där studenterna får lära sig teori bakom den kognitiva intervjun samt att praktiskt tillämpa denna i olika övningsuppgifter.

Vidare frågades samma utbildare om huruvida studenterna undervisas i metoder för att bedöma tillförlitlighet i vittnesutsagor utifrån den kognitiva intervjun. Denne svarade att man inte bedömer korrekthet och tillförlitlighet på något speciellt sätt genom kognitiv intervju, då metoden inte innehåller några verktyg för detta. Däremot utgick han från den forskning på metoden som visar att man når 40-60% mer och lika korrekt information med metoden. Han

menade vidare att tillförlitlighet av utsagan istället får värderas genom komparation med annan utredningsinformation. Han önskade även betona att det i första hand är rätten som gör tillförlitlighetsbedömningar i rättslig bemärkelse, även om polisutredarna visserligen också gör detta, men bara som ett led i att bereda ärendet för åklagaren (O. Kronkvist, personlig kommunikation, 26 februari 2013).

Syfte

Syftet med denna uppsats är att testa en metod utformad av Sarwar (opublicerad) utifrån hans tidigare forskning (Sarwar, 2011). Metoden antas bidra med ett tillvägagångssätt för att bedöma korrektheten i en vittnesutsaga. Vidare är syftet att visa hur man genom att dela in en vittnesutsaga i handlingsrelaterad respektive deskriptiv information, på ett mer tillförlitligt sätt kan bedöma sanningshalten i vittnesutsagan. Avsikten är också att påvisa sambandet mellan vittnets konfidens och korrekthet för handlingsrelaterad respektive deskriptiv information.

Hypoteser

Hypotes 1) Ögonvittnen minns handlingsrelaterade detaljer bättre än deskriptiva detaljer. Denna hypotes baseras på händelserelevansmodellens indelning av forensisk central respektive perifer information där handlingsrelaterad information räknas som central och deskriptiv information som perifer.

Hypotes 2) Kontrollutredarna kommer att bedöma handlingsrelaterad och deskriptiv information som ungefär lika tillförlitlig medan experimentutredarna kommer att bedöma den handlingsrelaterade informationen som mer tillförlitlig än den deskriptiva informationen. Denna hypotes baseras på att kontrollutredarna har lärt sig kognitiv intervju, i vilken ingen uppdelning mellan informationstyp görs. I dagsläget gör Polisen korrekthetsbedömningar genom att tillförlitlighet av utsagan värderas genom komparation med annan utredningsinformation (O. Kronkvist, personlig kommunikation, 26 februari 2013). Vidare baseras hypotesen på att experimentutredarnas metod tar i beaktning att tidigare forskning visat att vittnen minns handlingsrelaterad information bättre än deskriptiv information.

Hypotes 3) Genom att dela in en vittnesutsaga i handlingsrelaterad respektive deskriptiv information, samt genom att låta vittnet konfidensskatta denna information, kommer metoden att generera fler rätta korrekthetsbedömningar i jämförelse med en kontrollgrupp. Denna hypotes baseras på att forskning visar att individer minns olika typer av information olika väl och att de skattar konfidens olika beroende av dessa informationstyper.

Metod

Deltagare

Det totala antalet deltagare var 40 stycken. Deltagarna var främst studenter på psykologprogrammet vid Lunds universitet. Det fanns även deltagare som var ute i arbetslivet eller studerande vid annan skola. Åldersspannet sträckte sig mellan 18 och 55 år ($M=29,25$ år). 23 stycken (57,5%) var kvinnor och 17 stycken (42,5%) var män.

Informationen som delgavs alla potentiella deltagare var att studien gällde perception i brottsituationer och att ett deltagande skulle ta cirka 45 minuter. Deltagarna värvades via informationsmail till samtliga studenter på psykologprogrammet vid Lunds universitet samt via lappar som sattes upp på anslagstavlor på universitetsområdet kring Institutionen för psykologi. Vidare skedde värvning via sociala medier och genom muntlig och skriftlig information till olika klasser vid Lunds universitet. Även personer i författarnas personliga nätverk värvades som deltagare.

Utredare

Uppsatsförfattarna agerade själva som utredare för den metod som forskningen avser. Båda var psykologstudenter på termin tio, en man 34 år och en kvinna 25 år. Dessa kommer härnäst refereras till som experimentutredare.

För att värva utredare som skulle intervjua kontrollgruppen i experimentet kontaktades distansutbildningen vid Polishögskolan. Informationen som gavs till polisstudenterna var att deras hjälp var önskvärd i en vittnespsykologisk studie som utfördes på psykologprogrammet vid Lunds universitet. Vidare informerades de om att deltagande i studien skulle innebära intervjuande av vittnen vid överenskommen tidpunkt. Två polisstudenter, en man 30 år och en kvinna 25 år, anmälde intresse och inkluderades som utredare i studien. Polisstudenterna var på sista terminen av sin utbildning och hade läst och genomgått den förhörsmetodik som polishögskolan undervisar i. Dessa kommer härnäst refereras till som kontrollutredare.

Design

Studien är av between subjects-design med två betingelser. Experimentgruppen bestod av deltagare som genomgick testförfarandet med en manipulation på variabeln korrekthetsbedömningar. Detta innebar att de fick konfidensskatta sina lämnade uppgifter och konfidensskattningarna lade sedan grunden för om uppgifterna skulle beräknas vara korrekta eller inte. Kontrollgruppen intervjuades av två polisstudenter och deltagarna i denna grupp

genomgick testförfarandet utan någon manipulation, däremot bedömdes korrektheten av polisstudenterna på Polisens gängse sätt.

Material

Film

En film som använts i tidigare vittnespsykologisk forskning (Allwood et al., 2005; Granhag, 1997; Granhag et al., 2004; Sarwar, 2011) användes som brottsituation. Filmen var 3.28 minuter lång och visade ur ett vittnes perspektiv omgivningarna och händelserna kring en busshållplats. Filmen fanns på en dvd-skiva som spelades upp via en dvd-spelare och visades på en 42-tums TV.

Huvuddragen i filmen var att en kvinna kom till busshållplatsen, tittade på tidtabellen och satte sig för att vänta på bussen. Efter ett tag reste sig kvinnan och ställde sig upp och väntade. En bil saktade in och två män kom ut och frågade kvinnan något. Sedan tog en av männen upp ett tygstycke och satte för hennes näsa och mun och männen hjälptes åt att föra in kvinnan som gjorde motstånd i bilen. Kvinnan tappade sin väska i tumultet och en av männen vände tillbaka för att plocka upp och ta med den. När han tog upp den föll en del av innehållet ut, och han hukade sig för att plocka i sakerna. Kameran som representerade vittnets perspektiv tog något steg närmre mannen, varpå mannen drog upp en pistol och siktade på vittnet. Vittnet backade och mannen plockade upp sakerna i väskan och slängde in den i bilen. Han glömde ett par saker på marken. Sedan hoppade han in i bilen och föraren som suttit kvar i bilen under hela förloppet körde iväg med de båda männen och kvinnan.

Ingen av utredarna som intervjuade vittnen hade sett filmen innan intervjuerna eftersom detta skulle kunna påverka intervjusituationen.

Intervjuer

Alla intervjuer genomfördes med stöd av mallar för kognitiv intervju sammanställda av författarna (se bilaga 1 och 2), utifrån den utökade kognitiva intervjun beskriven av Granhag (2001). Kontrollutredarna hade en mall och experimentutredarna hade en. Det som skilde mallarna åt var sättet att bedöma korrekthet i vittnesutsagan, i övrigt var mallarna identiska. Då både experimentutredarna och kontrollutredarna hade såväl teoretisk som praktisk erfarenhet av kognitiv intervju och samtalsmetodik användes mallarna endast som stöd, med utrymme för individuella skillnader i intervjuförloppet. Mallarna reviderades vid en genomgång tillsammans med kontrollutredarna och komponenten skifta perspektiv togs bort ur mallen i samråd med dessa.

Intervjuerna började med att vittnet ombads att mentalt återskapa den miljö som filmen visades i, samt att försöka återskapa sina inre tillstånd, att minnas hur det kändes i situationen. Efter detta ombads vittnet att skriva ner allt han eller hon kunde minnas från filmen så detaljrikt som möjligt, utan att utelämna saker han eller hon inte trodde var viktigt.

Efter att vittnet skrivit ner allt, det vill säga gjort sin fria återgivning, tog utredaren pappret och ställde följdfrågor på detaljer som bedömdes viktiga eller ofullständiga. Vittnet ombads också att muntligen återge det han eller hon mindes fast i omvänd ordning, från slutet till början.

Intervjuerna avslutades med att vittnet tackades och ombads att inte sprida experimentets tillvägagångssätt till andra potentiella deltagare. Vittnena fick även information om att en inbjudan skulle komma via mail till en gemensam fika, där uppsatsen och dess resultat skulle redovisas.

Korrektetsbedömningar

Item-indelning. När utredaren hade fått den nerskrivna vittnesutsagan gjordes en item-indelning kontinuerligt under resten av intervjun. Som hjälp vid item-indelningen av intervjuerna användes den modell som beskrivs av Allwood, Ask och Granhag (2005), (se bilaga 3). Påståenden om aktörer och deras handlingar räknades som ett item, exempelvis: en man gick förbi. Påståenden om ett objekt och en beskrivning av ett objekt med ett attribut räknades också som endast ett item, exempelvis: där var en grön container. När objekt beskrevs med fler än ett attribut räknades de ytterligare attributen som separata items, exempelvis: där var en proppfull, grön container. Här blev det alltså två items, proppfull och grön container. Vid påståenden om aktörer och handlingar där aktören beskrevs med ett eller flera attribut, räknades aktören eller handlingen som ett item, medan alla attribut räknades som separata items, exempelvis: en lång man med hatt gick förbi. Här blev det alltså tre items, en man gick förbi, lång och hatt.

Kontrollgrupp. Kontrollutredarna ombads att göra en bedömning av korrekthet i de vittnesutsagor de fick fram av sina intervjuer. Tillvägagångssättet att göra detta var för dem valfritt utifrån hur de vanligtvis genomför dessa bedömningar. Det viktiga var att det skulle framgå huruvida de bedömde informationen från vittnena som korrekt eller inte.

Initialt bedömde kontrollutredarna korrekthet utifrån vittnets sammanvägda tillförlitlighet och i ett senare skede jämförde de vittnesmålen med varandra för att på så sätt upptäcka motstridiga alternativt bekräftande uppgifter. Efter de fem första intervjuerna som genomfördes samma dag, fick de möjligheten att i efterhand fullfölja

korrekthetsbedömningarna. De kunde då dels göra de bedömningar de inte hunnit med under intervjuförloppet och dels revidera bedömningarna som de tidigare gjort. Vid resterande fem intervjuer, som genomfördes vid det andra testtillfället, gjorde de sina bedömningar kontinuerligt under intervjuerna och lämnade därefter in sitt material till uppsatsförfattarna.

Experimentgrupp. Efter det att deltagarna i experimentgruppen delgett all information de mindes, bad experimentutredarna sina vittnen att göra en konfidensskattning på hur säkra de var på sina lämnade uppgifter. Skattningen gjordes på en 11-gradig skala från 0 % till 100 %, där 0 % betydde inte alls säker och 100 % betydde helt och hållet säker. Konfidensskattningen gjordes för varje item.

Procedur vid testförloppet

Deltagarna testades i små grupper om 1-4 personer. Testningarna genomfördes både förmiddagstid och eftermiddagstid. Varje testtillfälle bestod av tre olika moment. De olika momenten var av: 1) filmvisning, 2) distraktionsuppgift och 3) intervju. Vid merparten av testtillfällena randomiserades deltagarna efter filmvisning och distraktionsuppgift till att antingen bli intervjuad av en kontrollutredare eller en experimentutredare. Randomiseringen genomfördes på förhand, då 20 skulle randomiseras till kontrollgruppen och 20 till experimentgruppen.

På grund av begränsad tidsmässig tillgång till kontrollutredarnas medverkan bestämdes att om någon deltagare som randomiserats till deras grupp skulle utebli, skulle administratören omfördela deltagare så att kontrollgruppen prioriterades. Detta skulle ske utan uppsatsförfattarnas medverkan och kontroll. Vid de sista testtillfällena hade kontrollutredarna fyllt sin kvot varpå deltagarna endast randomiserades mellan experimentutredarna.

Merparten av testningarna administrerades av uppsatshandledaren alternativt psykologstudenter från termin tio. Uppsatsförfattarna agerade själva administratörer åt två deltagare som testades enskilt. Vid sistnämnda tillfällen lämnade uppsatsförfattarna rummen under filmvisningen och dessa tillfällen utgjordes av de allra sista testningarna i studien. Instruktionen från administratörerna till deltagarna var först att de skulle få se en film och efter det att detta moment avklarats gavs instruktionen att de skulle få lösa några uppgifter och sedan bli intervjuade.

Som distraktionsuppgift gavs deltagarna ett papper med 69 multiplikationstal att lösa, samt två gåtor.

Efter filmvisning och distraktionsuppgifterna fick deltagarna instruktioner av administratörerna vart de skulle gå för att bli intervjuade. Filmvisning och distraktionsuppgift

tog sammanlagt 15 minuter. Vid filmvisning och intervjuer användes rum tillhörande Institutionen för psykologi vid Lunds universitet.

Procedur vid databearbetning

Rättningsmall

För att kunna bedöma korrektheten i vittnesutsagorna gjordes en rättningsmall utifrån filmen. Båda uppsatsförfattarna gjorde en mall var för sig, utan insyn i varandras arbete. Förutom dessa användes även en rättningsmall konstruerad av de forskare som gjort filmen. Dessa mallar jämfördes sedan och slogs ihop till en mall (se bilaga 4).

Numrering av vittnesutsagor

Efter testförfarandet fanns 40 vittnesutsagor, 20 kom från kontrollutredarna och 20 från experimentutredarna. Vittnesutsagorna numrerades från 1-40. Sedan kvantifierades de item för item, där varje item numrerades från 1 till det sista i varje utsaga. Detta gjordes för att itemen skulle kunna läggas in i SPSS och för att uppsatsförfattarna skulle kunna gå tillbaka och hitta varje enskilt item i efterhand.

Indelning utifrån informationstyp

Varje item i samtliga vittnesutsagor delades in i huruvida det var en handlingsrelaterad detalj, en deskriptiv detalj eller en icke-forensisk detalj, utifrån ovan beskrivna modell för central respektive perifer information. Ett exempel på en handlingsrelaterad detalj kunde vara att det kom en bil, medan en deskriptiv detalj kunde vara att bilen var ljusblå. En icke-forensisk detalj kunde vara att det stod två brevlådor på andra sidan gatan.

Variabler

För att kunna statistiskt analysera skillnader i resultat mellan kontroll- och experimentgruppen, användes variablerna bedömd korrekthet, beräknad korrekthet, verklig korrekthet och korrekthetspoäng.

Bedömd korrekthet. Variabeln bedömd korrekthet återfinns bara i kontrollgruppen. Kontrollutredarnas korrekthetsbedömningar baserades på deras egna uppfattningar, därav används ordet bedömd för att beskriva denna parameter. De kriterier som användes var korrekt, icke korrekt och vet ej. Kontrollutredarna fick själva bestämma hur de ville göra korrekthetsbedömningarna. De gjorde på olika sätt. En av dem ringade in det item han eller hon ansåg vara korrekt samt antecknade uppgifter som ansågs korrekta på ett separat papper,

medan resterande items ansågs vara inkorrekta. Den andra ringade in alla items och antecknade ovan inringningen sin bedömning i form av korrekt, inkorrekt eller vet ej. Vet ej-bedömningarna tolkades som inkorrekta och genererade därmed korrekthetspoäng 0. Orsaken till detta var att uppsatsförfattarna bedömde ett vet ej svar som något som i verkligheten inte hade kommit med i en av polisens nertecknade vittnesutsagor, det vill säga att polisen inte i en slutgiltig rapport skulle ha med uppgifter de bedömt att de inte visste de kunde lita på.

Beräknad korrekthet. Variabeln beräknad korrekthet återfinns bara i experimentgruppen. Experimentutredarnas korrekthetsbedömningar baserades på konfidensskattningarnas medelvärde för vardera informationstyp, därför används ordet beräknad för att beskriva denna parameter. Den metod som tillämpades för att beräkna korrekthet i experimentgruppen gick ut på att först dela in itemen för varje enskild deltagare i handlingsrelaterade, deskriptiva och icke forensiska detaljer. Sedan beräknades medelvärdet av konfidensen i de olika informationstyperna för den enskilde deltagaren. Alla konfidensskattningar som var lika med eller högre än medelvärdet bedömdes som korrekta. Exempelvis kunde en deltagare ha ett medelvärde i konfidens på 90 % för handlingsrelaterade items, ett medelvärde i konfidens på 80 % för deskriptiva items och ett medelvärde i konfidens på 90 % för icke forensiska items. I detta fall räknades alla handlingsrelaterade items med en konfidensskattning på 90 % och däröver som korrekta, alla deskriptiva items med en konfidensskattning på 80 % och däröver som korrekta och alla icke-forensiska items med en konfidensskattning på 90 % och däröver som korrekta. Alla items som låg under sin informationstyps konfidensmedelvärde räknades som inkorrekta.

Verklig korrekthet. Variabeln verklig korrekthet angav huruvida itemet stämde överens med rättningsmallen eller inte, det vill säga huruvida vittnet kom ihåg rätt eller fel.

Korrekthetspoäng. Korrekthetspoängen delades ut till utredarna om deras bedömning/beräkning stämde gentemot rättningsmallen. Poängen sattes i form av rätt eller fel där rätt gav 1 poäng och fel gav 0 poäng. På detta vis kunde sedan antal poäng för kontroll- respektive experimentgrupp räknas ihop och jämföras. Vid bedömningen vet ej utdelades alltid korrekthetspoäng 0.

SPSS

Då variansen i de båda betingelserna skilde sig kraftig åt i vissa avseenden och stickproverna dessutom var förhållandevis små ($n=20$), är resultaten av t-test inte helt pålitliga i dessa fall. Av denna anledning analyserades dessutom skillnader med hjälp av Mann-Whitney-test, vilket är ett icke-parametriskt test som är mer accepterande då det föreligger

icke-normalfördelade populationer. Resultatet i dessa fall redovisas således med både ett t-värde och ett Z-värde.

Resultat

Minne utifrån informationstyp

För att undersöka den första hypotesen, att ögonvittnen minns handlingsrelaterade detaljer bättre än deskriptiva detaljer, kodades samtliga items för om de var handlingsrelaterade, deskriptiva eller icke-forensiska. För att testa denna hypotes, vilken var oberoende av experiment- respektive kontrollbetingelse, analyserades samtliga deltagares items tillsammans avseende variabeln verklig korrekthet med en repeated measure-analys.

Tabell 1. *Medelvärde och F-värde för verklig korrekthet för samtliga deltagare indelat i handlingsrelaterade, deskriptiva och icke-forensiska items.*

	Handlingsrelaterade items	Deskriptiva items	Icke-forensiska items	F
Medelvärde (standardavvikelse) verklig korrekthet	0,93 (0,04)	0,70 (0,09)	0,89 (0,13)	78,06**

* $p < .05$, ** $p < .01$

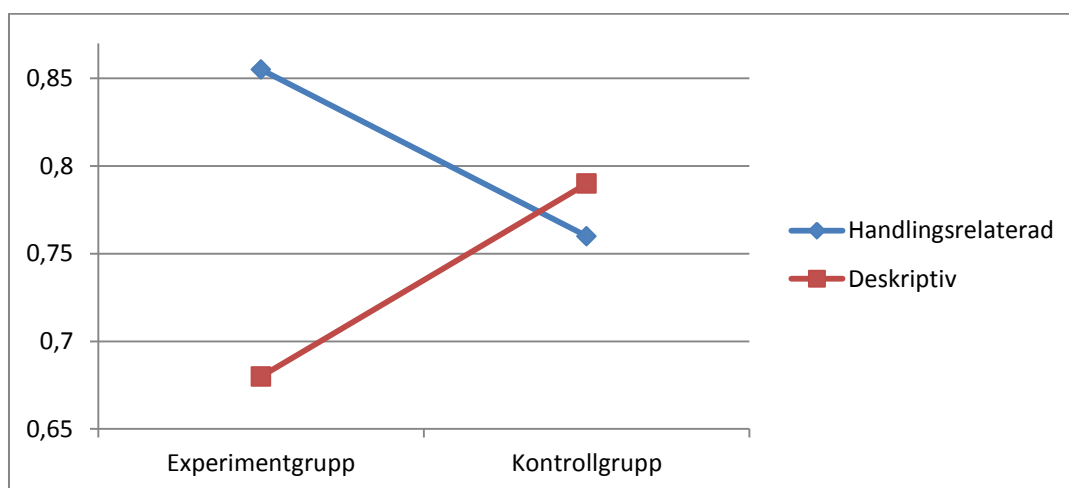
Tabell 1 redovisar resultat avseende verklig korrekthet, det vill säga såsom varje enskilt item överensstämmer med rättningsmallen. Redovisat i medelvärden har handlingsrelaterade items en verklig korrekthet på 0,93, deskriptiva items 0,70 och icke-forensiska items 0,89. Vid jämförelse med repeated measure-analys för samtliga deltagares items verkliga korrekthet indelat i informationstyp ges värdet $F(2, 101) = 78,06$, $p = ,00$, Partial $\eta^2 = 0,88$. Resultatet visar således på en statistiskt säkerställd skillnad med stor effektstorlek mellan de olika informationstyperna avseende verklig korrekthet, där deltagarna mindes handlingsrelaterad information bättre än deskriptiv information.

Vid Bonferronis test för parvisa skillnader för de tre grupperna handlingsrelaterade, deskriptiva respektive icke-forensiska items framkom signifikanta skillnader mellan handlingsrelaterade och deskriptiva items ($p = 0,00$) samt mellan deskriptiva och icke-forensiska items ($p = 0,00$). Det fanns ingen signifikant skillnad mellan handlingsrelaterade och icke-forensiska items ($p = 0,62$).

Bedömning utifrån informationstyp

För att undersöka den andra hypotesen analyserades data med en mixed 2X2 ANOVA där inomgruppsvariabler var informationstyp (handlingsrelaterad och deskriptiv) och mellangruppsvariabler var betingelse (experimentgrupp och kontrollgrupp). Här är den icke-forensiska informationen exkluderad då denna inte återfinns hos samtliga deltagare.

Figur 1. Betingelsernas medelvärden avseende bedömd/beräknad korrekthet för informationstyperna.

Tabell 2. Experimentgruppens och kontrollgruppens medelvärden avseende bedömd/beräknad korrekthet för handlingsrelaterad respektive deskriptiv information.

	Experimentgrupp	Kontrollgrupp
Handlingsrelaterad information	0,86	0,76
Deskriptiv information	0,68	0,79

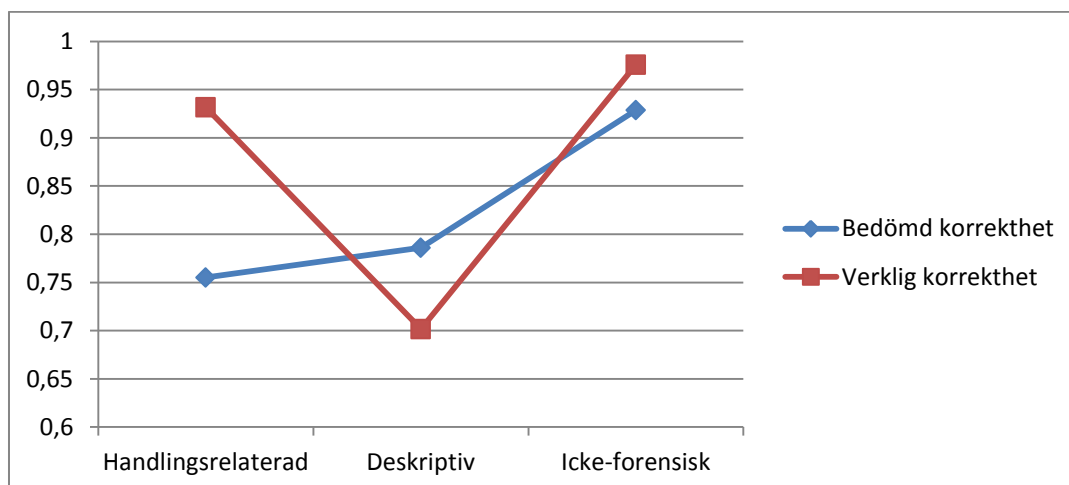
En mixed 2X2 ANOVA visar på en signifikant interaktionseffekt mellan informationstyp och betingelse, $F(1, 38)=19,90$, $p=0,00$; Wilks Lambda=0,66; Partial $\eta^2=0,34$. Detta betyder att det finns en signifikant skillnad i hur bedömningarna gjorts, där korrekthetsbedömningarna av handlingsrelaterad respektive deskriptiv information är beroende av om det är experimentgruppsutredare eller kontrollgruppsutredare som gjort bedömningen. Medelvärdena som åskådliggörs i Tabell 2 kan användas för att uttyda vari skillnaderna finns. Såsom kan ses i Tabell 2 bedömde kontrollutredarna den deskriptiva informationen ($M= 0,79$) och den handlingsrelaterade informationen ($M= 0,76$) som ungefär lika tillförlitlig, medan experimentutredarna har bedömt handlingsrelaterad information ($M=$

0,86) och deskriptiv information (M= 0,68) olika tillförlitlig. Detta innebär att hypotes 2 infrias.

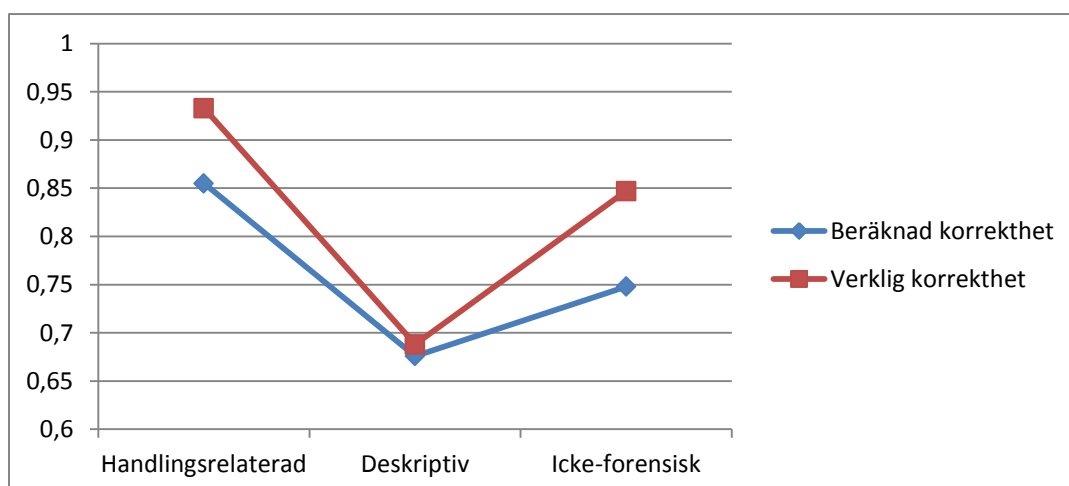
Det framkom även en signifikant huvudeffekt för informationstyp, $F(1, 38)=9,57$, $p=0,00$; Wilks Lambda=0,80; Partial $\eta^2=0,20$. Detta visar att det finns en signifikant skillnad i hur utredarna har bedömt handlingsrelaterad respektive deskriptiv information.

Det framkom ingen signifikant huvudeffekt för betingelse. Detta beror på att då medelvärdena för bedömningarna avseende de båda informationstyperna slås ihop är skillnaden inte längre signifikant.

Figur 2. Kontrollgruppens medelvärden för bedömd korrekthet och verklig korrekthet för handlingsrelaterad, deskriptiv och icke-forensisk information.

Figur 3. Experimentgruppens medelvärden för beräknad korrekthet och verklig korrekthet för handlingsrelaterad, deskriptiv och icke-forensisk information.

Figur 2 och 3 visar medelvärden för bedömd korrekthet och verklig korrekthet för handlingsrelaterad, deskriptiv och icke-forensisk information. Dessa figurer åskådliggör hur verklig korrekthet, som diskuteras under hypotes 1, fördelas kontra hur kontrollgrupps- respektive experimentgruppsutredarna har bedömt/beräknat korrekthet.

Prestation utifrån korrekthetsbedömningarna

Den tredje hypotesen var: genom att dela in en vittnesutsaga i handlingsrelaterad respektive deskriptiv information, samt genom att låta vittnet konfidensskatta denna information, kommer metoden att generera fler rätta korrekthetsbedömningar i jämförelse med en kontrollgrupp. För att undersöka denna hypotes analyserades korrekthetspoängen. Detta är den variabel som tydligast ger en övergripande bild av utredarnas prestation, då den till skillnad från variabeln bedömd/beräknad korrekthet även redovisar korrekta identifieringar av icke-korrekt information. Om utredaren hade bedömt/beräknat korrekt information som korrekt och icke-korrekt information som icke-korrekt, delades korrekthetspoäng ut. Här exkluderades resultaten av den icke-forensiska informationen då alla deltagare inte uppgett några icke-forensiska items och det därför fanns ett mindre underlag för denna informationstyp.

Tabell 3. *Medelvärden (standardavvikelse), t-värde och Z-värde gällande korrekthetspoäng totalt samt korrekthetspoäng avseende handlingsrelaterade respektive deskriptiva items för kontrollgruppen och experimentgruppen.*

	Kontrollgrupp	Experimentgrupp	t	Z
Korrekthetspoäng totalt	0,66 (0,09)	0,80 (0,05)	6,43**	-4,68**
Korrekthetspoäng handlingsrelaterade	0,67 (0,16)	0,85 (0,06)	4,61**	-3,73**
Korrekthetspoäng deskriptiva	0,65 (0,09)	0,74 (0,07)	3,70**	-3,33**

*p<.05, **p<.01

Tabell 3 visar skillnaden mellan kontrollgruppen och experimentgruppen gällande korrekthetspoäng i medelvärden. För korrekthetspoäng totalt har kontrollgruppen fått medelvärdet 0,66 och experimentgruppen har fått medelvärdet 0,80. Oberoende t-test ger resultatet $t(38)=6,43$, $p=0,013$, $d=2$, vilket visar att experimentgruppen hade signifikant högre

korrekthetspoäng totalt. Cohens d indikerar en stor effektstorlek. Det icke-parametriska testet Mann-Whitney ger ett Z -värde på $-4,68$, $p=0,00$ vilket också ger ett signifikant resultat till experimentgruppens fördel.

För korrektshetspoäng avseende handlingsrelaterade items har kontrollgruppen fått medelvärdet $0,67$ och experimentgruppen har fått medelvärdet $0,85$. Oberoende t -test ger resultatet $t(38)=4,61$, $p=0,00$, $d=1,64$, vilket visar att experimentgruppen hade signifikant bättre korrektshetspoäng för handlingsrelaterade items. Det icke-parametriska testet Mann-Whitney ger ett Z -värde på $-3,73$, $p=0,00$ vilket också ger ett signifikant resultat till experimentgruppens fördel.

För korrektshetspoäng avseende deskriptiva items har kontrollgruppen fått medelvärdet $0,65$ och experimentgruppen har fått medelvärdet $0,74$. Oberoende t -test ger resultatet $t(38)=3,70$, $p=0,00$, $d=1,13$, vilket visar att experimentgruppen hade signifikant bättre korrektshetspoäng totalt. Det icke-parametriska testet Mann-Whitney ger ett Z -värde på $-3,33$, $p=0,001$ vilket också ger ett signifikant resultat till experimentgruppens fördel.

Interaktions- och huvudeffekter

Vid en repeated measure-analys avseende korrektshetspoäng av informationstyp (handlingsrelaterade respektive deskriptiva items) och betingelse (experiment- respektive kontrollgrupp) framkom ingen signifikant interaktionseffekt, $F(1, 38)= 3,29$, $p=0,08$.

Det framkom en signifikant huvudeffekteffekt för informationstyp, $F(1, 38)= 8,37$, $p=0,006$, samt en signifikant huvudeffekt för betingelse, $F(1, 38)= 34,21$, $p=0,00$.

Fem första respektive fem sista intervjuer

Resultatet i korrektshetspoäng analyserades även inbördes, där en uppdelning mellan vardera utredarens fem första respektive fem sista intervjuer genomfördes. Denna indelning baserades på det faktum att utredarna i kontrollgruppen fått möjlighet att bedöma korrekthet i sina fem första intervjuer vid ett samlat tillfälle i efterhand, där de kunnat ändra sina skattningar i exempelvis den första intervjun om de i de kommande fyra intervjuerna fått fram information som de ansåg motsade något som de först skattat som korrekt.

En envägsvariansanalys med Bonferronis test för parvisa skillnader för de åtta grupperna (varje utredares fem första respektive fem sista intervjuer) genomfördes, men det framkom inga signifikanta skillnader i korrektshetspoäng mellan de enskilda utredarnas fem första och fem sista intervjuer.

Items totalt

Tabell 4. Antal items totalt (medelvärde), t-värde och Z-värde för kontrollgruppen och experimentgruppen.

	Kontrollgrupp	Experimentgrupp	t	Z
Items totalt (medelvärde)	1242 (62,1)	1684 (84,2)	3,08**	-2,84**

* $p < .05$, ** $p < .01$

Tabell 4 visar hur många item utredarna i kontrollgruppen respektive experimentgruppen fick fram totalt. Vid t-test ges $t(38)=3,08$, $p=0,004$, vilket visar att experimentgruppen fick fram signifikant fler items än kontrollgruppen.

Jämförelse mellan rättningsmall och intervjuer

På rättningsmallen finns 411 items. Kontrollgruppens intervjuer har en fördelning av itemmängd som sträcker sig mellan ett minimum på 30 items och ett maximum på 99 items, med ett medelvärde på 62,1 items per intervju. Experimentgruppens intervjuer har en fördelning av itemmängd som sträcker sig mellan ett minimum på 55 items och ett maximum på 165 items, med ett medelvärde på 84,2 items per intervju. Vid en jämförelse av den genomsnittliga itemmängden för vardera grupps intervjuer kontra rättningsmallen ges resultatet att kontrollgruppen fick genomsnittligen fram 15% av informationsmängden på rättningsmallen medan experimentutredarna genomsnittligen fick fram 20% av informationsmängden på rättningsmallen.

Deltagarnas kön och korrekthet

För att se huruvida manliga respektive kvinnliga deltagare delgav samma mängd korrekt och inkorrekt information, analyserades data för kön på deltagare avseende variabeln verklig korrekthet.

Resultatet vid undersökning av variabeln verklig korrekthet visar att kvinnliga deltagare får ett medelvärde på 0,825 och män får ett medelvärde på 0,834. Ett oberoende t-test ger resultatet $t(2924)=-0,66$, $p=0,51$. Det finns således ingen signifikant skillnad mellan könen gällande antal korrekt ihågkomna items.

Diskussion

Resultatdiskussion

Minne utifrån informationstyp

För att undersöka den första hypotesen, undersöktes hur väl deltagarna mindes handlingsrelaterad respektive deskriptiv information. Resultatet visar att det finns en statistiskt säkerställd skillnad mellan de olika informationstyperna avseende verklig korrekthet, där handlingsrelaterad information uppmäter en avsevärt högre grad av verklig korrekthet än deskriptiv information. Med detta menas helt enkelt att deltagarna genomsnittligen mindes den handlingsrelaterade informationen bättre än den deskriptiva informationen.

Att skillnaden i verklig korrekthet mellan handlingsrelaterade items och deskriptiva items är signifikant, där handlingsrelaterade items får högst resultat, stödjer den första hypotesen, det vill säga att vittnen minns handlingsrelaterad information bättre än deskriptiv information. Inte nog med att de mindes den mer korrekt i relation till verkligheten, de var också säkrare på den. Detta är något som syntes redan vid experimentgruppens konfidensskattningar, där försökspersonerna ofta var 100 % säkra på information såsom ”en kvinna kom gående” men omedelbart blev osäkra och skattade lägre konfidens då de skulle svara på följdfrågan ”minns du vad hon hade på sig?”.

Resultatet stödjer således valet av händelseförloppsrelevansmodellens indelning av forensisk central respektive perifer information (Hershkowitz & Turner, 2007; Heuer & Reisberg, 1990; Roebbers & Schneider, 2000), där handlingsrelaterad information räknas som central och deskriptiv information som perifer. Att den deskriptiva informationen är perifer innebär inte att den är mindre viktig vid exempelvis en brottsutredning, utan bara att vittnen sannolikt minns den sämre och att detta förhållande bör tas i beaktande vid en bedömning av tillförlitlighet i vittnesutsagan.

Den slutsats som kan dras mot bakgrund av detta resultat är att den handlingsrelaterade informationen borde bedömas som mer tillförlitlig än den deskriptiva informationen i ett vittnesmål. Omsatt i praktiken hade detta kunnat innebära att en förhørsledare insamlar all information av ett vittne som denne anser vara av intresse för en utredning, men med reservation för att all information inte är lika tillförlitlig. Förhørsledaren bör lägga mer vikt vid handlingsrelaterade detaljer såsom i vilken riktning en förövare sprang eller hur många andra personer som fanns i närheten, och fästa mindre vikt vid vittnesuppgifter avseende exempelvis förövarens utseende. Detta har inget att göra med att förövarens signalement skulle vara irrelevant i en utredning där målet är att ställa denne inför

rätta, utan för att man i mindre utsträckning kan lita på en vittnesuppgift som rör den typen av information. Ett felaktigt vittnesmål såsom ”han hade en grön jacka” kan vilseleda och därmed riskera förstöra eller försena en utredning, i det fall att utredarna fullständigt litar på att vittnet har uppgett rätt signalement och inte tar i beaktande att denna typ av information är mindre tillförlitlig till sin natur.

Att icke-forensiska items uppmätte en hög grad av korrekthet är föga förvånande. Dessa items bildade en egen grupp på grund av att de utgörs av information vars tillförlitlighet inte bör ställa till med problem vid ett vittnesförhör, då dessa företeelser är möjliga att kontrollera genom att besöka platsen. I föreliggande studie räknas de som icke-relevanta dels på grund av nämnda anledning och dels på grund av att denna information är kulturellt bunden och bildas ofta på antaganden. Exempelvis vet de flesta som bor i Sverige att brevlådorna är gula, bostadshusen är ofta byggda i tegel, löven har spruckit ut på våren och så vidare. Denna typ av information är således något som vittnena i studien uppgav utan att de nödvändigtvis mindes det från den specifika filmen utan de antog att så var fallet. Trots denna bidragande hjälp vid framplockning av icke-forensisk information visade det sig alltså i föreliggande studie att vittnena generellt sett mindes de handlingsrelaterade delarna ännu bättre än den icke-forensiska informationen.

Bedömning utifrån informationstyp

Den andra hypotesen var att kontrollutredarna skulle komma att bedöma handlingsrelaterad och deskriptiv information som ungefär lika tillförlitlig, medan experimentutredarna skulle komma att bedöma den handlingsrelaterade informationen som mer tillförlitlig än den deskriptiva informationen. Såsom kan ses i Figur 1 bedömde kontrollutredarna den handlingsrelaterade och den deskriptiva informationen som ungefär lika sanningsenlig, medan experimentutredarna bedömde den handlingsrelaterade informationen som mer tillförlitlig än den deskriptiva. Detta innebär att även den andra hypotesen infriades i resultatet.

Såsom kan ses i Figur 2 råder det i kontrollgruppens resultat ett motsatt förhållande mellan bedömd och verklig korrekthet, där kontrollutredarna har bedömt den handlingsrelaterade informationen som mindre tillförlitlig än den var i verkligheten och den deskriptiva informationen som mer tillförlitlig än den var i verkligheten. Detta är särdeles uppenbart för den handlingsrelaterade informationen, där det finns en mycket stor diskrepans mellan kontrollutredarnas bedömda korrekthet jämfört med den verkliga korrektheten. De har

med andra ord tolkat den handlingsrelaterade informationen som betydligt mindre tillförlitlig än den sedan visade sig vara.

I experimentgruppen finns det däremot ingen signifikant skillnad i beräknad korrekthet och verklig korrekthet för den deskriptiva informationen. Den är således riktigt värderad. Detta beror på att deltagarna ofta skattat lägre konfidens för deskriptiv information, vilket lett till att den i högre grad beräknats vara inkorrekt och dessa beräkningar har visat sig stämma mot verkligheten. Avseende den handlingsrelaterade informationen ligger även experimentutredarnas beräknade korrekthet något lägre än den verkliga korrektheten. Detta har sin förklaring i att deltagarna i experimentgruppen, som fick skatta hur säkra de var på den delgivna informationen, mycket ofta skattade att de var 90-100 % säkra på den handlingsrelaterade informationen. Detta ledde till att det medelvärde som räknades ut för handlingsrelaterad information, och som sedan skapade en cut off-gräns för huruvida vardera item skulle beräknas vara korrekt eller inte, ofta hamnade på 90-100 % vilket uppenbarligen är en mycket hård gräns. Följaktligen skattades alla items som hade en konfidens på lägre än 90-100 % som inkorrekta, vilket gjorde en del korrekta items räknades bort.

Samma förhållande gäller för den icke-forensiska informationen i experimentgruppen, det vill säga att deltagarna var alltför säkra denna typ av information och därmed fick en hård cut off-gräns vid korrekthetsberäkningarna. Ett bra exempel för att förstå denna företeelse är en deltagare som var alldeles säker på att filmen utspelades i Stockholm på grund av att bussarna var röda, när den i själva verket utspelades i Göteborg. Som tidigare nämnts baseras icke-forensisk information på antaganden; i valda exempel kanske deltagaren aldrig sett en buss i Göteborg men däremot har erfarenhet av röda bussar i Stockholm och omedveten om att det är just ett antagande därför blir tvärsaker på sin uppgift. Detta utgör inget problem för föreliggande resultat då den icke-forensiska informationen är mindre relevant för undersökningen, men det talar ändå något om vilka antaganden vittnen kan grunda sina uppgifter på. Detta kan även delvis förklaras genom de scripts vissa deltagare utvecklat (Christiansson, 2002).

Om man sammanfattningsvis utgår ifrån en reell situation är det bättre att förkasta en viss del korrekt information än att lita på icke-korrekt information. En underskattning av tillförlitlighet är inte lika allvarligt som överskattning av tillförlitlighet, såsom skett i kontrollgruppens deskriptiva information. Denna informationstyp har kontrollutredarna bedömt vara mer tillförlitlig än den var i verkligheten, vilket i en verklig brottsutredning kunde lett till att man följt felaktiga spår. Då den testade metoden visat sig vara effektiv att bedöma korrekthet kan konstateras att den kan vara till stor hjälp för att undvika detta.

Prestation utifrån korrekthetsbedömningarna

För att undersöka den tredje hypotesen, vilken handlade om att bevisa att metoden i experimentgruppen skulle komma att generera fler rätta korrekthetsbedömningar i jämförelse med kontrollgruppen, jämfördes korrekthetspoängen. Korrekthetspoängen speglar överensstämmelse mellan bedömd/beräknad korrekthet och verklig korrekthet, det vill säga den visar även den information som bedömts/beräknats som icke-korrekt i vittnesutsagorna och sedan visat sig vara icke-korrekt i verkligheten. Denna variabel är således den bästa för att jämföra prestationen mellan grupperna. Om utredarna hade gjort en felfri bedömning/beräkning, hade medelvärdet för korrekthetspoängen blivit 1.

Resultatet i Tabell 3 visar på signifikanta skillnader mellan grupperna både avseende totalt antal korrekthetspoäng och då korrekthetspoängen är indelade i handlingsrelaterad respektive deskriptiv information. Detta visar att hypotes 3 infrias, eftersom metoden i experimentgruppen genererade fler rätta korrekthetsbedömningar jämfört med kontrollgruppen.

Skillnaden i t-värde är allra störst vid analys av korrekthetspoängen totalt, där experimentutredarna får avsevärt fler korrekthetspoäng än kontrollutredarna. Som kan ses i Tabell 3 har kontrollgruppen fått ett ungefär likvärdigt resultat för korrekthetspoängen vid de tre olika analyserna, medan experimentgruppen skiljer sig mer åt beroende av informationstyp. Att kontrollgruppen får liknande medelvärde i korrekthetspoäng oberoende av informationstyp beror på att de bedömt korrektheten snarligt för de två informationstyperna.

Skillnaden i medelvärde för korrekthetspoängen mellan grupperna är störst för den handlingsrelaterade informationen. Den stora skillnaden i korrekthetspoäng mellan grupperna hänger som ovan nämnts ihop med att kontrollutredarna underskattat tillförlitligheten för handlingsrelaterad information. I experimentgruppens uträkningar för deltagarnas individuella konfidens för handlingsrelaterad information återfanns mycket hög grad av konfidens, vilket oftast lett till att den beräknats vara korrekt. Då det även visade sig att den oftast var korrekt i verkligheten uppnådde experimentutredarna höga korrekthetspoäng för den handlingsrelaterade informationen.

Till skillnad från den direkta relationen mellan bedömd/beräknad och verklig korrekthet speglar som sagt korrekthetspoängen även de items som bedömts/beräknats som inkorrekta och som var inkorrekta i jämförelse med rättningsmallen. Korrekthetspoängen påverkas även av de items som bedömts/beräknats som inkorrekta men visade sig vara korrekta och vice versa, vilket då inte genererade några korrekthetspoäng.

Det är också på grund av ovanstående relation mellan information som beräknats vara inkorrekt men som var korrekt i verkligheten och vice versa, som lett till att experimentgruppen fått lägre korrekthetspoäng för deskriptiv information. Detta trots att grafen i Figur 3 visar på en nästan exakt samstämmighet mellan beräknad och verklig korrekthet. Korrekthetspoängen blir alltså något lägre då de reflekterar att experimentutredarna i viss mån beräknat deskriptiv information som inkorrekt när den var korrekt i verkligheten och vice versa. Sammantaget har dock experimentgruppen signifikant högre korrekthetspoäng än kontrollgruppen även för den deskriptiva informationen.

Interaktions- och huvudeffekter. En repeated measures-analys avseende korrekthetspoäng genomfördes för att se om det fanns någon interaktionseffekt för informationstyp (handlingsrelaterad respektive deskriptiv information) kontra betingelse (experiment- respektive kontrollgrupp). Det framkom ingen signifikant interaktionseffekt, emellertid visar det förhållandevis låga p-värdet på en tendens till en interaktionseffekt mellan informationstyp och betingelse. Denna tendens kan tolkas som ett resultat av att experimentgruppen presterade signifikant bättre avseende handlingsrelaterad information i jämförelse med kontrollgruppen, medan skillnaden inte var lika stor avseende deskriptiv information. Följaktligen är resultatet för informationstyp delvis beroende av resultatet på betingelse, det vill säga att resultatet hade sett annorlunda ut om fördelningen i informationstyp sett annorlunda ut, exempelvis om experimentgruppen genomförde intervjuer innehållande mestadels deskriptiv information.

Det framkom en signifikant huvudeffekt för informationstyp, det vill säga det fanns en skillnad i korrekthetspoäng beroende av informationstyp. Denna skillnad beror på att deltagarna mindes de olika typerna av information olika väl. Det framkom även en signifikant huvudeffekt för betingelse, vilket beror på att prestationen var olika i de två grupperna.

Fem första respektive fem sista intervjuer

Det förelåg en tanke om att kontrollutredarnas fem sista intervjuer hade kunnat ha en högre korrekthetspoäng än de fem första, eftersom de vid de fem sista intervjutillfällena redan inhämtat och bedömt information från flertalet intervjuer. Resultatet visar dock inte på några signifikanta skillnader mellan kontrollutredarnas fem första respektive fem sista intervjuer, det vill säga att de inte förbättrat sin förmåga att bedöma korrekthet med tiden. Liknande uppdelning och analys gjordes av nyfikenhet för utredarna i experimentgruppen. Emellertid fanns det av metodmässiga skäl inte fog att tro att korrektheten skulle skilja för

experimentutredarnas grupper då dessa korrekthetsbedömningar baserades enbart på konfidensbedömningarna och inte på utredarnas bedömningar.

Det optimala för att få en god ekologisk validitet i studien hade varit att ha flera utredare som gjorde cirka två intervjuer var, eftersom det på ett bättre sätt hade speglat verkligheten. Det är sällan som det finns tio vittnen som observerat samma händelse och som blir intervjuade av samma utredare. Således finns inte vanligtvis möjligheten att jämföra så många vittnesmål, och på det sättet bedöma korrektheten i vittnesutsagorna.

Metoddiskussion

Intervjumetoden

Mot bakgrund av att den kognitiva intervjun är en av de mest använda förhörsmetoderna i västvärlden, och den som lärs ut på Polishögskolan i Sverige, valdes denna som utgångspunkt i studien. Även om studien inte primärt avser mäta den kognitiva intervjuens kvaliteter, kan dess inslag i metoden ändå utvärderas och diskuteras.

Den kognitiva intervjun som förhörsmetod har i flertalet studier visat att den frambringar fler ihågkomna minnen jämfört med kontrollintervjuer (Köhnken et al., 1999; Memon et al., 2010). I föreliggande studie finns ingen kontrollgrupp som intervjuats med en annan förhörsmetod, däremot upprättades en rättningsmall utifrån filmen som deltagarna fått bevittna. När antalet items på denna räknades hamnade summan på 411 stycken. Kontrollgruppens deltagare rapporterade i genomsnitt 62,1 items och experimentgruppens deltagare rapporterade i genomsnitt 84,2 items. Detta ger ett resultat som jämfört med rättningsmallens items blir 15 respektive 20 % ihågkomna items, om man utgår ifrån att rättningsmallen representerar maximalt möjliga items. Det ska dock poängteras att rättningsmallen är konstruerad av uppsatsförfattarna och att den mängd items som återfinns där inte kan ses som ett direkt facit. Det hade mest troligt varit möjligt att hitta ett annat antal items om någon annan upprättat rättningsmallen eller om uppsatsförfattarna räknat in ännu fler subtila detaljer.

Om man bortser från ovan nämnda förhållande och ser rättningsmallen som ett facit kan det konstateras att deltagarna kom ihåg förhållandevis få items. Huruvida detta talar för den kognitiva intervjuens tillkortakommande kan det dock inte dras någon slutsats kring då det som sagt inte finns en kontrollgrupp att jämföra med i detta avseende. Det kan med andra ord vara så att 15-20 % är representativt för hur mycket man minns av ett händelseförlopp och dess kringliggande detaljer, vilket i sig kan visa på hur svårt det kan vara att dra sig till minne information och delge denna i en förhörssituation.

I den version av den kognitiva intervjun som användes i föreliggande studie ströks komponenten skifta perspektiv. Detta gjordes på grund av dels tidsbrist i förhörssituationerna och dels att denna komponent inte ansågs lämpa sig i en situation som inte upplevs på riktigt utan bevittnas på film. Det har tidigare genomförts studier som avsett undersöka huruvida alla komponenterna behöver vara med, eller om det är möjligt att förkorta förhörprocessen genom att eliminera någon av komponenterna (Boon & Noon, 1994; Geiselman et al., 1986; Milne & Bull, 2002). I föreliggande studie finns inte möjligheten att jämföra resultatet med hur det blivit om alla komponenter inkluderats. Det går bara att konstatera att samtliga utredare bedömde att komponenten skifta perspektiv inte kunde bidra med mer information utifrån de förhållanden som rådde. Däremot upplevde samtliga utredare att komponenten omvänd kronologi i flera fall ledde till att ny information kom fram.

Vidare användes i studien den utökade kognitiva intervjun, vilken vilar på de fyra komponenterna men även poängterar den mellanmänniska relationen mellan vittne och förhörare (Fisher & Geiselman, 1992). I föreliggande studie utgick exempelvis intervjumallarna från att det var viktigt att skapa en god allians med vittnet för att få denne att känna sig trygg. Utöver detta fanns inga vidare instruktioner kring hur frågorna skulle ställas eller vilket språkbruk som rekommenderades, detta på grund av att såväl experiment- som kontrollutredarna redan har genomgått relevant utbildning i förhörsteknik. Det fanns därmed visst utrymme för individuella tolkningar så att varje utredare kunde genomföra förhören såsom denne föredrog.

Gällande kontrollutredarna har dessa fått lära sig den utökade kognitiva intervjun på polisutbildningen och uppsatsförfattarna såg därför ingen anledning i att ge alltför ingående förklaring i hur förhören skulle gå till. Experimentutredarna har genomgått nästan fem års utbildning på psykologprogrammet, och eftersom den utökade kognitiva intervjun har hämtat mycket inspiration från psykoterapeutiska frågetekniker kan man utgå ifrån att dessa också hade de kunskaper som krävdes för att genomföra ett bra förhör utifrån den utökade kognitiva intervjun. Eventuellt kan det faktum att experimentutredarna insamlade signifikant fler items totalt än kontrollutredarna tyda på att psykologutbildningen gett dem en mer solid grund att stå på för att inhämta mycket information i en förhörssituation.

Som tidigare nämnts innefattar den kognitiva intervjun inga instruktioner i hur man ska bedöma tillförlitligheten i den information man får fram. Detta är något kontrollutredarna även vittnade om då de fann det svårt att uppfylla den anvisning de fick av uppsatsförfattarna om att bedöma korrekthet i sina intervjuer, och man kan lätt få intrycket av att de delvis chansat i sina bedömningar.

Sammantaget anser uppsatsförfattarna att den kognitiva intervjun fungerade som ett bra redskap för att få fram information från deltagarna, både avseende tillämpandet av komponenterna och den alliansskapande aspekten. De menar dock att det är ett stort tillkortakommande i metoden att det inte finns något sätt på vilket man kan bedöma tillförlitlighet i vittnesutsagorna. Detta stöds av resultatet där kontrollgruppen, som fick chansen i sina bedömningar, fick lägre korrekthetspoäng än experimentgruppen, som använde en kompletterande metod för att bedöma korrekthet.

Brister avseende intervjuledarna

En brist i metoden som utgör ett validitetshot är att experiment- och kontrollgrupp inte intervjuades av samma personer. Det faktum att experimentgruppen intervjuades av psykologstudenter och kontrollgruppen intervjuades av polisstudenter kan påverka resultatet, utan att det går att uttala sig om i vilken utsträckning. Detta leder till att det är svårt att dra säkerställda slutsatser kring huruvida det enbart är skillnaden i metod som lett till resultatet, eller om de olika typerna av intervjuledare påverkat. Det kan alltså sägas finnas en confounder, där en faktor, i detta fall intervjuledare, stör sambandet mellan oberoende variabel (intervjumetod) och beroende variabel (utfall). Det kan inte bortses från att de individuella skillnaderna hos de som utför intervjuerna påverkar utfallet, trots att de använder sig av samma intervjumetod. I studien visade det sig att experimentutredarna fick fram signifikant mer information av vittnena än kontrollutredarna. Utifrån premisserna att båda grupperna intervjuats med samma metod borde det inte finnas en stor skillnad i mängden rapporterad information mellan grupperna. Denna skillnad torde alltså tyda på att intervjuledarnas roll påverkade resultatet. Å andra sidan är det i studien inte detta som avses mätas, utan fokus ligger på korrekthetsbedömningarna vilka inte är beroende av mängd information.

Konfidensskattningar

Sättet på vilket konfidensskattningarna har tillämpats i föreliggande studie är unikt. Tidigare har experiment genomfört där sambandet mellan konfidens för handlingsrelaterad respektive deskriptiv information har undersökts (Ibabe & Sporer, 2004; Migueles & Garcia-Bajos, 1999) men dessa studier har genomförts på gruppnivå. I föreliggande studie har konfidensskattningarna, utöver att de indelats för respektive informationstyp, även indelats på individnivå för respektive informationstyp. Denna nivå har sedan skapat en cut off-gräns utifrån vilken det bedömdes om de enskilda uppgifterna skulle räknas som korrekta eller icke

korrekta. På så sätt inkluderades även den omständigheten att olika individer är olika benägna att skatta högt respektive lågt på konfidens. Exempelvis kunde man i resultatet se att vissa individer genomgående skattade väldigt hög konfidens, men eftersom cut-off-gränsen bildas just utefter den individen och ingen annan, skapas en metod som tar hänsyn till sådana förhållanden.

Sammanfattningsvis kan man säga att metoden bidrar till vittnespsykologisk forskning genom att den erbjuder en möjlig lösning för att bedöma korrekthet utifrån konfidens, där hänsyn tas till såväl det faktum att konfidens skiljer sig åt mellan handlingsrelaterad respektive deskriptiv information som det faktum att individer är benägna att skatta olika på konfidens.

Studiens deltagare

Deltagarna i studien var till stor del studenter från psykologprogrammet vid Lunds universitet. Åtta av deltagarna i experimentgruppen gick i samma kursgrupp som uppsatsförfattarna. Detta kan ha lett till att de kände sig tryggare i intervjusituationen till skillnad från om de hade hamnat i kontrollgruppen vars utredare var obekanta för samtliga deltagare utom en. Att ha känt sig tryggare i intervjusituationen kan möjligtvis ha påverkat prestationen positivt gällande att fritt återberätta filmen. Å andra sidan finns också möjligheten att dessa deltagare kände en ännu större press att prestera vilket skulle kunna ha lett till en motsatt effekt. Att deltagarna kände intervjuarna kan också ha lett till att de skattade hög konfidens. Detta eftersom de eventuellt kände sig mindre oroliga att ha fel.

Vidare gällande deltagare från psykologprogrammet, kan deras akademiska vana samt förförståelse för minnestekniker och minnesfunktioner påverka huruvida de var ett representativt stickprov ur populationen. Sannolikt kände också merparten till att multiplikationstal, gåtor och liknande kan användas som distraktionsuppgifter i forskningssammanhang och kunde räkna ut att de var just detta.

Deltagarnas ålder kan sannolikt ha påverkat deras prestation. Om man tittar på vad Wells och Olson (2003) redovisar, framgår det att unga vuxna presterar signifikant bättre än äldre och barn vid minnesframkallning. De flesta av deltagarna var unga vuxna och de presterade också väldigt bra och skattade konfidens därefter.

Studiens utredare

Det var positivt för den ekologiska validiteten att kontrollgruppens utredare var polisstudenter. De hade genomgått den utbildning poliser får i förhörsmetod och deras sätt att

hantera och bedöma den information de fick från vittnena kan anses vara representativt för hur det går till i verkligheten. Det finns ingen uppenbar metod för poliser att bedöma tillförlitligheten i vittnesuppgifter (O. Kronkvist, personlig kommunikation, 5 februari 2013). Detta återspeglades i kontrollgruppsutredarnas svårigheter att göra korrekthetsbedömningarna. Resultatet visar att det främsta problemet för kontrollgruppsutredarnas korrekthetsbedömningar var att de bedömde all typ av information som lika trovärdig. Detta kan antas vara en följd av att det inte finns någon metod för att göra dessa bedömningar inom de förhörstekniker som lärs ut på Polishögskolan. Det finns heller inte i någon indelning utifrån informationstyp inom deras tekniker.

Item-indelningen var nödvändig för att informationen från kontroll- respektive experimentgruppen skulle kunna gå att jämföras med varandra. Kontrollutredarna fick före intervjuerna muntliga och skriftliga anvisningar om hur item-indelningen skulle gå till väga. Uppsatsförfattarna har dock inte haft fullkomlig kontroll över denna del i experimentet och endast muntligt fått bekräftat att instruktionerna förstås. Därmed har ingen kontroll över hur kontrollutredarna arbetat funnits förrän efter arbetet var utfört. Det fanns heller ingen tid för dem att träna på de olika delarna i experimentet vilket ledde till vissa svårigheter att genomföra vissa moment, såsom item-indelningen, vilket inte är något som förekommer naturligt i deras arbete. Det var emellertid samma betingelser som gällde för samtliga utredare, då experimentutredarna hade inte heller hade någon vana av experimentmomenten.

Trots vissa begränsningar i samtliga utredares vana att hantera den kontrollerade experimentsituationen var det en styrka i studien att betingelserna var lika för både kontrollutredarna och experimentutredarna.

Material i studien

Filmen som användes i studien var använd i tidigare forskning (Allwood et al, 2005; Granhag, 1997; Granhag et al., 2004; Sarwar, 2011). Filmens bildkvalitet var inte den bästa då det exempelvis kunde vara svårt att urskilja vissa färger, att se vad det stod på busstidtabellen och bilars registreringsnummer. Att det kan vara svårt att urskilja vissa detaljer är något som kan diskuteras i form av estimerade variabler. I verkligheten finns också förhållanden som kan påverka huruvida man verkligen kan se vissa detaljer eller inte. Det kan vara en smutsig registreringsskylt eller busstidtabell, eller solens ljus som kan påverka både positivt och negativt, variabler som Wells och Olson (2003) grupperar som händelsens karaktäristika.

Vidare är filmen inspelad i mitten av 1990-talet och innefattar tidstypiska detaljer för den eran. Detta är något som påpekats av flertalet deltagare vilket föranlett att

uppsatsförfattarna misstänker att detta kan ha haft viss påverkan på deltagarnas vittnesuppgifter. Exempelvis förkom i flera vittnesutsagor uttryck såsom ”gamla bilar”. I dessa fall rådde det viss förvirring kring om det var gamla i nutidsmått eller gamla utifrån den era som filmen skildrar.

Procedur vid testförfarande

Kontrollgruppsutredarna var endast tillgängliga vid två tillfällen, vilket medförde att randomiseringen till en viss del blev lidande då det var nödvändigt att prioritera deltagare till kontrollgruppen. Tillgången till kontrollgruppsutredare och den ekologiska validitet de bidrog till ansågs dock uppväga för denna randomiseringsmanipulation.

Vidare bidrog den begränsade tid som kontrollutredarna fanns tillgängliga att det blev ett hektiskt schema vid testförfarandet. Tiden som förflöt mellan att deltagarna fick se filmen tills de blev ombedda att återge den var 15 minuter. Detta kan anses som kort tid, trots att det fanns en distraktionsuppgift som skulle förhindra att deltagarna skulle kunna repetera filmens händelser i huvudet för att komma ihåg bättre. I verkligheten hinner det i regel gå ganska lång tid mellan en person bevitnar ett brott och blir intervjuad om det. Återigen var dock förutsättningarna lika för både experimentutredarna och kontrollutredarna. De skillnader som framkommit mellan utredarna bör rimligtvis inte bero på detta.

Gällande intervjuförfarandet kan formen för hur det gick till ha påverkat resultatet. Kontrollutredarna var inte vana vid att låta vittnena skriva ner sin fria återgivning, utan snarare att spela in intervjuerna och föra egna anteckningar. Det är möjligt att kontrollutredarna hade fått ett annat resultat vid ett sådant förfarande. I detta fall var det en uppenbar fördel för experimentutredarna att ha den metod som studien ämnar testa, då den lämpar sig väl för nedskrivna utsagor. Detta kan dock argumenteras till den testade metodens fördel snarare än att det var en nackdel för kontrollutredarna med nerskrivna utsagor. Skillnaderna mellan kontrollgruppens korrekthetsbedömningar och experimentgruppens berodde till stor del på den metod experimentgruppsutredarna använde, inte på experimentgruppsutredarna i sig. Detta innebär att metoden inte är avhängig av vem som tillämpar den fungerar på samma sätt oavsett utredare. Detta är positivt då det minskar risken för att enskilda utredares tillkortakommanden kan komma att påverka resultatet.

Mellan de olika testtillfällena administrerades filmvisningen och distraktionsuppgifterna av olika personer. Orsaken till detta var rent praktiska och det bästa hade varit att samma person skötte administrationen vid samtliga testtillfällen. Detta kan ha påverkat deltagarna då det exempelvis sköttes av personer som deltagarna kände vid ett

tillfälle men en person deltagarna inte kände vid ett annat. Exempelvis kan deltagarna vars administratörer var bekanta ha känt sig tryggare och mindre stressade. Det kan å andra sidan ha gjort dem mer nervösa inför distraktionsuppgifterna som kan anses vara av prestationsrelaterad karaktär.

Etiska aspekter

Deltagarna fick inte skriva under ett informerat samtycke. Detta berodde på att uppsatsförfattarna ansåg att deltagarnas insats inte var det som skulle komma att utvärderas i studien, eftersom huvudfokus var hur vittnesutsagorna senare skulle komma att bedömas. Emellertid presenteras deltagarnas minnen under resultatet för den första hypotesen, då studien bevisat att vittnena mindes handlingsrelaterad information bättre än deskriptiv information. Detta kan ses som att deltagarnas prestation delvis röjs, å andra sidan skedde detta på helgruppsnivå och en stor mängd item ingår vilket innebär att det är omöjligt att spåra prestationen till en viss deltagare. Sammanfattningsvis hade dock ett informerat samtycke kunnat ges ut för att gardera sig gällande etiska aspekter.

Framtida forskning

Ett förslag inför framtida forskning är att replikera studien men med fler utredare som tillhör samma profession. Detta för att undvika det validitetshot som diskuteras ovan kring den confounder som kan ha påverkat föreliggande resultat då grupperna intervjuats av olika professioner. Anledningen till att det vore positivt med fler utredare är att detta i högre utsträckning liknat en verklig utredningssituation, där utredarna sällan har möjlighet att jämföra en stor mängd vittnesutsagor med varandra.

Inför framtida tillämpbarhet av metoden hade det också varit intressant om någon utvecklat en teknisk lösning för att bedöma korrekthet. Förslagsvis hade det varit lämpligt att utveckla en mjukvara som kan hantera den item-indelning och de uträkningar som metoden kräver.

Slutsats

Samtliga hypoteser som testades i föreliggande studie visade sig infrias i resultatet. Deltagarna mindes den handlingsrelaterade informationen bättre än den deskriptiva informationen, medan kontrollgruppsutredarna bedömde dessa två informationstyper som ungefär lika tillförlitliga. Detta visar på en diskrepans mellan hur tillförlitligheten i information bedöms i förhörssituationer kontra hur den borde bedömas för att med högsta

möjliga sannolikhet bedömas korrekt. Vidare visar resultatet på att den metod som testas i studien avseende hur det går att använda konfidensskattningar för att bedöma korrekthet ger fler korrekta bedömningar än konventionella metoder. En metod för att bedöma korrekthet i vittnesutsagor tycks ha lyst med sin frånvaro tills nu, då föreliggande studie bidragit med en metod som har god potential för att tillämpas av utredare i verkliga förhörssituationer för att bedöma korrekthet.

Referenser

- Allwood, C. M., Ask, K., & Granhag, P. A. (2005). The cognitive interview: Effects on the realism in witnesses' confidence in their free recall. *Psychology, Crime & Law* 11(2), 183-198.
- Ashcraft, M. H. (2005). *Cognition*. (4. ed.) Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Boon, J. & Noon, E. (1994) Changing perspectives in cognitive interviewing. *Psychology, Crime & Law*, 1(1), 59-69.
- Brewer, N., Potter, R., Fisher, R.P, Bond, N. & Luszcz, M. A. (1999). Beliefs and data on the relationship between consistency and accuracy of eyewitness testimony. *Applied Cognitive Psychology*, 13(4), 297-313.
- Christianson, S-Å. (1992). Emotional stress and eyewitness memory: A critical review. *Psychological Bulletin*, 112(2), 284-309.
- Christiansson, S-Å. (1996). Våldsbrott och vittnesmål: minnesteoretiska aspekter. I: S-Å. Christiansson (red), *Rättspsykologi*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Christianson, S-Å. (2002). *Traumatiska minnen*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Christianson, S-Å., Engelberg, E. & Holmberg, U. (1998). *Avancerad förhørs- och intervjumetodik*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Christianson, S-Å. & Loftus, E. F. (1987). Memory for traumatic events. *Applied Cognitive Psychology*, 1(4), 225-239.
- Christianson, S-Å. & Loftus, E. F. (1991). Remembering emotional events: The fate of detailed information. *Cognition & Emotion*, 5(2), 81-108.
- Cutler, B. L., Penrod, S. D., & Stuve, T. E. (1988). Juror decision making in eyewitness identification cases. *Law And Human Behavior*, 12(1), 41-55.
- Dando, C., Wilcock, R., Henry, L., & Milne, R. (2009). A modified cognitive interview procedure for frontline police investigators. *Applied Cognitive Psychology*, 23(5), 698-716.
- Easterbrook, J. A. (1959). The effect of emotion on cue utilization and the organization of behavior. *Psychological Review*, 66(3), 183-201.
- Fisher, R. P., Geiselman, R. E., Raymond, D. S., Jurkevich, L. M.; et al. (1987). Enhancing enhanced eyewitness memory: Refining the cognitive interview. *Journal of Police Science & Administration*, 15(4), 291-297.

- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., Firstenberg, I., Hutton, L. A., Sullivan, S., Avetissian, I., & Prosk, A. (1984). Enhancement of eyewitness memory: An empirical evaluation of the cognitive interview. *Journal of Police Science and Administration*, 12(1), 74-80.
- Geiselman, R. E., Fisher, R. P., MacKinnon, D. P., & Holland, H. L. (1986). Enhancement of Eyewitness Memory with the Cognitive Interview. *The American Journal Of Psychology*, 99(3), 385-401.
- Fisher, R. P. & Geiselman, R. E. (1992). *Memory-enhancing techniques for investigative interviewing: the cognitive interview*. Springfield, Ill., U.S.A.: C.C. Thomas.
- Granhag, P. A. (1997). Realism in eyewitness confidence as a function of type of event witnessed and repeated recall. *Journal of Applied Psychology*, 82(4), 599-613.
- Granhag, P. A. (2001). *Vittnespsykologi*. Lund: Studentlitteratur.
- Granhag, P.A., Jonsson, A.-C. & Allwood, C.M. (2004). The cognitive interview and its effect on witnesses' confidence. *Psychology, Crime and Law*, 10(1), 37-52.
- Gwyer, P., & Clifford, B. (1997). The effects of the cognitive interview on recall, identification, confidence and the confidence/accuracy relationship. *Applied Cognitive Psychology*, 11(2), 121-145.
- Heath, W. P., & Erickson, J. R. (1998). Memory for central and peripheral actions and props after varied post-event presentation. *Legal And Criminological Psychology*, 3(2), 321-346.
- Hershkowitz, I. I., & Terner, A. A. (2007). The effects of repeated interviewing on children's forensic statements of sexual abuse. *Applied Cognitive Psychology*, 21(9), 1131-1143.
- Heuer, F. & Reisberg, D. (1990). Vivid memories of emotional events: The accuracy of remembered minutiae. *Memory & Cognition*, 18(5), 496-506.
- Ibabe, I., & Sporer, S. (2004). How you ask is what you get: On the influence of question form on accuracy and confidence. *Applied Cognitive Psychology*, 18(6), 711-726.
- Innocence Project. (2013). *Eyewitness Misidentification*. Hämtat 23 april 2013 från Innocence Project: www.innocenceproject.org/understand/Eyewitness-Misidentification.php.
- Juslin, P., Olsson, N., & Winman, A. (1996). Calibration and diagnosticity of confidence in eyewitness identification: Comments on what can be inferred from the low confidence-accuracy correlation. *Journal of Experimental Psychology: Learning, Memory, and Cognition*, 22(5), 1304-1316.
- Koriat, A., & Goldsmith, M. (1996). Monitoring and control processes in the strategic regulation of memory accuracy. *Psychological Review*, 103(3), 490-517.

- Köhnken, G., Milne, R., Memon, A. & Bull, R. (1999). The cognitive interview: A meta-analysis. *Psychology, Crime and Law*, 5(1-2), 3-27.
- Linnéuniversitetet (2012). *Polisiärt arbete. Utredning inklusive fältstudier*. Växjö: Linnéuniversitetet, Polisutbildningen.
- Memon, A., Meissner, C. A., & Fraser, J. (2010). The cognitive interview: A meta-analytic review and study space analysis of the past 25 years. *Psychology, Public Policy, and Law*, 16(4), 340-372.
- Migueles, M., & García-Bajos, E. (1999). Recall, recognition, and confidence patterns in eyewitness testimony. *Applied Cognitive Psychology*, 13(3), 257-268.
- Milne, R. R., & Bull, R. R. (2002). Back to basics: A componential analysis of the original cognitive interview with three age groups. *Applied Cognitive Psychology*, 16(7), 743-753.
- Parker, J., & Carranza, L. E. (1989). Eyewitness testimony of children in target-present and target-absent lineups. *Law and Human Behavior*, 13(2), 133-149.
- Roebbers, C., & Schneider, W. (2000). The impact of misleading questions on eyewitness memory in children and adults. *Applied Cognitive Psychology*, 14(6), 509-526.
- Roberts, W. T., & Higham, P. A. (2002). Selecting accurate statements from the cognitive interview using confidence ratings. *Journal of Experimental Psychology: Applied*, 8(1), 33-43.
- Sarwar, F. (2011) *Eyewitness testimonies: The memory and meta-memory effects of retellings and discussions with non-witnesses*. Doktorsavhandling, Lunds universitet, Institutionen för psykologi.
- Sporer, S., Penrod, S., Read, D., & Cutler, B. (1995). Choosing, confidence, and accuracy: A meta-analysis of the confidence-accuracy relation in eyewitness identification studies. *Psychological Bulletin*, 118(3), 315-327.
- Tulving E. (1987). Multiple memory systems and consciousness. *Human Neurobiology* 6(2), 67-80.
- Wells, G. L., Small, M., Penrod, S., Malpass, R. S., Fulero, S. M., & Brimacombe, C. E. (1998). Eyewitness identification procedures: Recommendations for lineups and photospreads. *Law And Human Behavior*, 22(6), 603-647.
- Wells, G. L., & Olson, E. A. (2003). Eyewitness testimony. *Annual Review Of Psychology*, 54(1), 277.
- Wessel, I., & Merckelbach, H. (1997). The impact of anxiety on memory for details in spider phobics. *Applied Cognitive Psychology*, 11(3), 223-231.

Wheeler, M. A., Stuss, D. T., & Tulving, E. (1997). Toward a theory of episodic memory: The frontal lobes and auto-noetic consciousness. *Psychological Bulletin* 121(3), 331-354.

Intervjumall för kontrollutredarna

Tänk på att i intervjusituationen skapa en så god allians som möjligt med vittnet. Det är viktigt att vittnet känner sig bekväm i situationen för att få ett så bra resultat som möjligt.

1. Återetablering av yttre och inre miljö

- Förflytta dig tillbaka till den plats där du såg filmen.
- Försök att se rummet framför dig, och försök hitta tillbaka till den känsla du hade innan du såg filmen. Blunda gärna om det känns lättare att minnas då.
- Hur kändes det i rummet? Temperatur? Någon speciell doft? Hur såg det ut i rummet?
- Vad tänkte du på precis innan filmen började?

2. Fri återgivning

- Be vittnet skriva ner allt, även detaljer han eller hon inte tror är betydelsefulla. Viktigt att vittnes skriver ner allt så detaljerat som möjligt, på det sätt vittnet tycker känns bäst.
- Undersök de detaljer du bedömer som viktigast i den nedskrivna utsagan, försök att få vittnet att utveckla dessa detaljer genom följdfrågor.

3. Omvänd kronologi

- Ta vittnets nerskrivna utsaga.
- Be vittnet berätta vad han eller hon skrivit ner, dock i omvänd ordning.
- Följ med i texten, lägg till om vittnet berättar något som ej är nedskrivet.

4. Avslutning

- Tacka vittnet för hjälpen och informera om att en inbjudan till informationsfika kommer att dyka upp så småningom.
- Svara på eventuella frågor.
- Be vittnet att undvika att sprida information om hur experimentet gick till väga till eventuella andra deltagare.

5. Bedömning av korrekthet (kan göras löpande)

- Gå igenom texten, item för item. Gör bedömning av korrekthet i vittnesutsagan enligt nedan beskrivna indelning.

Intervjumall för experimentutredarna

Tänk på att i intervjusituationen skapa en så god allians som möjligt med vittnet. Det är viktigt att vittnet känner sig bekväm i situationen för att få ett så bra resultat som möjligt.

1. Återetablering av yttre och inre miljö

- Förflytta dig tillbaka till den plats där du såg filmen.
- Försök att se rummet framför dig, och försök hitta tillbaka till den känsla du hade innan du såg filmen. Blunda gärna om det känns lättare att minnas då.
- Hur kändes det i rummet? Var det kallt? Någon speciell doft?
- Vad tänkte du på precis innan filmen började?

2. Fri återgivning

- Be vittnet skriva ner allt, även detaljer han eller hon inte tror är betydelsefulla. Viktigt att vittnes skriver ner allt så detaljerat som möjligt, på det sätt vittnet tycker känns bäst.
- Undersök de detaljer du bedömer som viktigast i den nedskrivna utsagan, försök att få vittnet att utveckla dessa detaljer genom följdfrågor.

3. Omvänd kronologi

- Ta vittnets nerskrivna utsaga.
- Be vittnet berätta vad han eller hon skrivit ner, dock i omvänd ordning.
- Följ med i texten, lägg till om vittnet berättar något som ej är nedskrivet.

4. Konfidensskattning

- Gå igenom texten, item för item. Be vittnet visa på pappersskalan från 0-100% hur säker han eller hon är på varje item.

5. Avslutning

- Tacka vittnet för hjälpen och informera om att en inbjudan till informationsfika kommer att dyka upp så småningom.
- Svara på eventuella frågor.
- Be vittnet att undvika att sprida information om hur experimentet gick till till eventuella andra deltagare.

Item-indelning vid korrekthetsbedömning

Påståenden om aktörer och deras handlingar räknas som ett item;
exempelvis ”en man gick förbi”= *ett item*.

Påståenden om ett objekt och en beskrivning av ett objekt med ett attribut räknas som ett item,
exempelvis ”där var en grön container”= *ett item*.

När objekt beskrivs med fler än ett attribut räknas de ytterligare attributen som separata items,
exempelvis ”där var en proppfull grön container” = *två items* (”proppfull”, ”grön container”)

Påståenden om aktörer och handlingar där aktören beskrivs med ett eller flera attribut:
aktören eller handlingen räknas som ett item, medan alla attribut räknas som separata items,
exempelvis ”en lång man med hatt gick förbi”= *tre items* (”en man gick förbi”, ”lång”
och ”hatt”)

Rättningsmall

Står i busskuren och tittar på tidtabeller. Man ser tider för veckodagar, lördagar samt söndagar, texten går ej att urskilja. Kameran roterar åt vänster, busskuren är av grön stomme med glasväggar, två gula linjer går horisontellt i mitten av glaset längs busskuren. Kameran stannar på en ”reklam/infoskylt på kortsidan av busskuren. Bakgrunden på skylten är vit och orange, texten är svart. Ord som finns med är demokrati, sydafrika, öst-väst, muren, kunskap, frihet. Kameran fortsätter att rotera vänster ut mot vägen. Från höger på motsatt sida om vägen står det en svart bil, en vit bil (volvo), en ljusblå bil, sedan tre röda bilar. Längs motsatt sida på trottoaren går en person i beige rock i samma riktning som kameran rör sig. Kameran fortsätter att rotera åt vänster och till vänster om busskuren finns en korsning. Där står en vit bil parkerad på den enkelriktade gatan som går upp mot höger. Innan korsningen finns ett övergångsställe. En rödbil som kommer körandes stannar innan övergångstället och kör sen vidare. Samtidigt närmar sig en vit kvinna busskuren på samma sida som busskuren. Bredvid busskuren står en papperskorg och en stor grön återvinningsbehållare. Där står även en soptunna i plåt. Kvinnan som närmar sig har en lång klänning, mörk med vita små prickar, vita knappar från uringningen ner till knäna. Hon har en mörk jacka i skinn eller skinnimitation med dragkedja som slutar vid midjan. Jackan är öppen och lite kort i ärmarna. Hon har en medelstor svart handväska som hänger över hennes högra axel med en rem som gör att väskan vilar på höften. Hon har ett halsband som är svart med ett hänge på, relativt tajt runt halsen. Hennes hår är mörkt, rödaktigt och uppsatt i en knut med ett svart blankt spänne. Hon är 31-40 år. Kvinnan kommer in i busskuren och tittar på busstidtabellen, tittar in i kameran och ”ler” artigt, tittar sedan åt vänster och sätter sig ner på bänken i busskuren och korsar benen. Hennes högra hand håller om axelremmen på väskan medan båda händerna vilar på hennes lår. Hon tar upp vänster hand och drar lite hår bakom höger öra. Sedan roterar kameran åt höger ut mot vägen igen. På andra sidan gatan går två kvinnor längs trottoaren i samma riktning som kameran rör sig. Den ena kvinnan har ljust uppsatt hår, grå jacka, jeans och handen vid munnen när hon går. På andra sidan gatan står två brevlådor mellan den ljusblåa parkerade bilen och den röda närmst den ljusblåa. Brevlådan till vänster är gul och den till höger är blå. Kvinnan i grå jacka och jeans passerar dessa och fortsätter ut ur bild. Den andra kvinnan, postar något i den blåa lådan, ser sig om efter bilar och går sedan mellan den röda och den ljusblåa bilen över gatan mot busskuren. Hon håller en svart jacka över sin vänstra arm, har en ljusblå skjorta och svarta byxor på sig och svarta skor. Hennes hår är

ljusbrunt, kammat i sidbena så att luggen ligger i nacken med ett spänne medans nacken verkar kortklippt (typ backslick med sidbena). Hon har glasögon, relativt stor modell och ringar i öronen. Hennes ålder är 31-40 år. Hon ser lite bister/koncentrerad ut när hon går med bestämda långa steg fram till busskuren och tittar på busstidtabellen. Hon tittar på tabellen och sedan på sitt armbandsur på vänster handled och vänder för att gå därifrån. Kvinnan som sitter ner säger då ”ursäkta, vad är klockan?” och tittar på den andra kvinnan som stannar, tittar på klockan igen, sedan på kvinnan som sitter och svarar ”kvart i ett”. Sedan går hon ut ur bild och försvinner. Kvinnan som sitter rättar till axelremmen vid axeln med vänster hand och låter sedan händerna vila på låren igen. Kameran roterar nu höger igen, ut från busskuren och den sittande kvinnan och ut mot vägen. En röd buss passerar och kör åt väster. En kvinna kommer gående längs trottoaren på samma sida som busskuren. Hon har en svart lång klänning över en vit skjorta och en ljus jeansjacka som är öppen. Hon har en tygväska som hänger över axeln och som är framför henne. Hon håller en påse i sin vänstra hand. Hennes skor är mörkbruna, höga och låter som de har klack. Hon har även en väska som hänger bakom henne på ryggen. Hennes hår är nästan till axlarna, mittbenat och ljust. Kvinnan passerar bara och kameran som roterat höger och följt kvinnan stannar och filmar brevlådorna mittemot. Brevlådorna filmas i 5 sekunder, sedan roterar kameran åt vänster igen. En vit bil kommer körande från korsningen mot busskuren. Det står en flicka vid övergångsstället vid korsningen på samma sida som busskuren. Hon börjar gå över övergångsstället efter den vita bilen passerat, den sista biten springer hon över. Samtidigt reser sig kvinnan i busskuren upp och tittar åt vänster och går ut på trottoaren. Hon tittar sedan åt höger och sen åt vänster igen, ser sig omkring. Den lilla flickan går åt höger på trottoaren på andra sidan vägen. Kvinnan tittar åter igen åt höger och kameran börjar åter rotera åt höger och stannar vid brevlådorna. Bakom brevlådorna finns lite buskar och annat grönt som finns framför det brun/orangefärgade huset som finns mittemot busskuren. Sedan kommer ett klipp i filmen och kvinnan filmas igen, tittandes åt höger när en bil stannar in på vägen intill trottoaren, precis innan busskuren på samma sida som kuren. Bilen är en ljusblå Ford, och av tre-dörrarsmodell. Alltså, inga bakdörrar. Regnr är PAS-009. Kvinnan vänder huvudet och tittar på bilen som stannar in. Dörren på passagerarsidan öppnas lite innan bilen hunnit stanna helt. Två män kliver ut ur bilen ur passagerardörren. Den första mannen är samma längd som kvinnan, 41-50 år och är lite överviktig, har ölmage. Han har en svart skinnjacka som är öppen, en grå t-shirt under och mörka byxor och svarta skor. Byxorna och jackan är lite löst sittande av slapp modell, ej tajt. Han har vita strumpor. Han har en kal fläck på huvudet, tunnhårig, annars mörkt hår på sidorna, kortklippt. Han har glasögon, ganska stora tunna bågar. Den andra mannen som kommer ut efter är huvudet längre, smal

och gänglig och i 31-40 års åldern. Han har svart keps på sig, en lite för bred kavaj i mörk kulör, mörka jeans i plufsigt modell och svarta sneakers med vit sula och vita skosnören. Kavajen är öppen och under har han en ljus skjorta. Den första mannen kommer fram till kvinnan först och när han är nästan framme så säger han som en fråga ”Elsa Lindberg?”. Han stannar framför henne och hon tittar på honom och säger ”a”. Den andra mannen kommer fram ett par sekunder senare och ställer sig bakom henne. Hon tittar då på honom. Den första mannen plockar fram någon liten bok/block som han öppnar och visar henne. Han tittar sedan på den långa mannen som står bakom kvinnan som i samma ögonblick tar fram ett tygstycke som är svart. Han tar tygstycket med sin vänstra hand och lägger över kvinnans mun och näsa. Kvinnan reagerar med att skrika panikartat och börjar kämpa emot och hon faller bakåt mot mannen som står bakom henne. Den äldre mannen framför lutar sig fram och hjälper till att hålla fast kvinnan. De för tillsammans kvinnan mot bilen. I tumultet tappar kvinnan sin handväska och den faller till marken.

En kvinna i grön klädsel kommer ut ur buskaget bakom/brevid busskuren. Hon ställer sig under trädet och betraktar resten av händelseförloppet.

När de är ungefär i höjd med den öppna passagerardörren vänder sig den äldre mannen om och får syn på väskan som ligger på marken. Den yngre mannen håller kvinnan under armarna och försöker på egen hand få in kvinnan i bilen medan den äldre går mot den tappade väskan. När den äldre mannen lyfter upp väskan trillar mycket av innehållet ut på marken. Man kan se något avlångt smalt föremål, något som blänker och lite annat som inte går att identifiera, samt att man hör ett metalliskt ljud från när någon av sakerna träffar marken. Den äldre mannen sätter sig på huk och börjar rafsas ihop sakerna och lägga tillbaka i väskan. I bakgrunden ser man den yngre mannen hålla kvinnan som nu ser ut att vara tung i kroppen och som inte gör mycket motstånd längre. Hon ger dock ifrån sig läten fortfarande. Kameran närmar sig den äldre mannen som sitter på huk med ett par steg. Mannen tittar upp mot kameran, avbryter iplockandet av saker i väskan, och krånglar ner sin högra hand i sin vänstra jackinnerficka och tar fram en svart pistol. Han riktar den mot kameran som backar några steg. Mannen stoppar ner pistolen igen och fortsätter rafsas ihop och plocka i sakerna i väskan igen. Några saker ligger kvar på marken när mannen reser sig upp och tar med sig väskan mot bilen. På andra sidan vägen står en person i svart jacka med barnvagn som verkar observera händelseförloppet. Det passerar även en kvinna med svart handväska och ljusa kläder och ljust hår på andra sidan gatan. Mannen kastar in väskan i bilen. Det passerar ett par kvinnor på andra sidan gatan, en har mörka kläder och en har vita och de har något ljust hår. Den yngre mannen håller kvar kvinnan i överkroppen och börjar trycka in henne i bilens baksäte medan

den äldre håller i benen. Mannen som håller henne i överkroppen kommer in i bilen tillsammans med kvinnan och när de två är inne faller den äldre mannen tillbaka sätet och hoppar själv in i framsätet. Det passerar en blå bil. bilen som har varit igång hela tiden börjar köra innan dörren är riktigt stängd. Föraren har ljus klädsel. Det passerar en vit bil. När den ljusblå bilen försvunnit ur bilden filmar kameran de kvarglömda sakerna från handväskan och zoomar in ett hack.